

A 3765

Nº 901

Mele

wana hôte.

M. J. Eisen.

Posti
Niganduse
Sella

Cartus.

Hermann'i trüfiskoja trüff.

A. 3765-

Meie
wanahõbe.

Sarjatais
Eesti rahwa endist tarkust,
tõnetäänusid ja ütlusi.

M. J. Eisen'i kogust.

Eesti
Kirjanduse
Selts.

Cartus.
Hermann'i trükitoja trükk ja tulu.

ENSV TA. Fr. R. Kreutzwaldi nim.
Kirjandusmuuseumi
ARHIIVRAAMATUKOGU

97 210

Sarjatais wana tarkust.

Kastafadade jooksul korjatud elutarkuse on meie esiwanemad osalt lauludesse, enam aga mõtetesalmidesse, wanusse sõnusse, kõnekäändudesse, mõistatusesse ja wanusse lendlausetesse pununud. Sarnaseid aineid leidub rahwasuus hulga laupa. Rahwalaul lausub niisuguse tarkuse kohta:

Mul on sõnu sadasida,
Sadasida, tuhandida,
Mitu suurta sarjataita,
Sarjataita, sületäita!

Kõiki neid sadasi sületäisi korraga ette tuua, paneks ehk „wärisema, pelgama“ nagu rahwalaul ütleb. Seepärast awaldame seekord ainult sarjataie wanatarkust ebatarkuse kõrwal, kuita rahwa kõnekäänusi ja ütlu.

„Kõju jätsin koti täie“

ütlemel rahwalauluga edasi. W a n a s õ n a w a n a h õ b e, ütleb rahwas ise ja niisama — w a n a l s õ n a l o n k u l d n e s i s u s e e s e h k k u l d n e p õ h i a l l. Ü r a w õ t a w i h a k s e g a p a n e p a h a k s: w a n a k õ n e k ä ä n d. K õ n e k ä ä n d k õ n e l e, s o o l s u p i l e.

Wanasõna wana hõbe.

Elu ja olu.

Kui tahad perenaine olla,
siis pead pisut magama ;
hüppa üles hüüdemata,
targa üles tarjumata.

Ara püüa pühäl naista,
katju kallilla ajalla ;
wahi naine warda pealta,
sihi naine sirbi pealta.

Ara wõta leske naista,
lest on kure lepitada,
wõta naine neidudesta
ja osta täkust hobune.

Kullal küllalt hoidjaida,
warandusel waatajaida.

Rikas tappis nuumhärja,
ei saand süüa, ei saand juua,
ei saand trilli, tralli lüüa ;
waene tappis wäsiä,
sealt sai süüa, sealt sai juua,
sealt sai trilli, tralli lüüa.

Ega amet leiba küsi
ega sepist seljas kanta.

Siga tumma, lammas waiti,
siga tummade tuasta,
lammas waitiste nahelta.

Siga lähed, moll jäeb,
tuleb teine, tuhrib jälle.

Igaüks käib oma rada,
saadan leedab oma pada.

Seni lindu lahjutene,
tui on pere peenitene.

Hakka hõelaga õlut tegema,
sööb viimati rabagi astjast.

Lähed suurt saama, jämedat järima,
jääb ilma wähestki.

Siga sööb sealt,
kus moll ees on.

Luu liha walitsejale,
toor leiva algajale.

Keda isa ei õpeta,
seda maailm õpetab.

Rõhtu ei näe keegi,
seljas näeb igaüks
eht: mis seljas, igaühe filmas.

Hiired tuas tantšimas,
wana kass saugel hulkumas (tottu ära).

Andmas külalisel' footi,
aga enesel pole leibagi.

Ega puust teha pulmi,
aiateiwast auupidu.

Juhmi käsi käib hästi,
juhm lähed katusele tantšira.

Vaenaja sõber,
tagasiinõudja waenlane.

Sumal loonud lollitse,
lollitisel loonud mollitse.

Suu teeb suure linna,
käed ei tee kão pesagi.

Kui jätab siga sõnniku söömist,
hiis jätab mees wiina joomist.

Kus sõlm, seal soe,
kus pamp all, seal palaw.

Teeb ühele head,
tee teisele ka.

Jänes jookseb, härg astub,
pärale saavad mõlemad.

Silm tuningas,
käsi sulane (tegija).

Ei upi uus kuub,
tantšib üksi täis kõht.

Küll Sumal rikast rinnust hoiab,
seni kui waene järele jõuab.

Igamees kiidab iseennast,
rebane kiidab oma hända.

Tee weab mehed kottu.

Ega fugu lahku sugust,
Wõsu ei weere kännu*ta.

Wine wanapaganaga wõitlema,
wõla aastane leiwakott laaja.

Härg, hobune astutakse üle,
iehm, lammas lastakse läbi jalge.

Hernes on iji leib,
ual on kannikas kaenlas.

Mõistfid alustada,
mõista ka lõpetada.

Ena hellitab tütar,
tütar sütsitab südant.

Lapsed lähewad laadale,
tahawad laadal tantfida,
piks pets pärast poole (taga järele).

Wõta noorelt nõela otlast,
siis wõtad wanast peast weitsiga (nuaga).

Murra murtusest,
anna antusest.

Wanaspaganalgi wahel naljamood.

Mõistus mehe peas,
rammu mehe peos.

See koer jänest koju ei too,
keda wägisi metsa wiitakse.

Ruld kallim kui muld,
aga mullast wõetakse.

Ei ole ette üteldud,
mis on takka tulemas.

Ilka peab sellele minema,
sellele jagu jaganud,
sellele õnn on õnnistanud.

Auu pärast leent ei leedeta,
ega ilu pärast kalja.
(kalja ei tehta ilu pärast).

Ega ilu patla panda,
ega kannist katlasse.

Kesse muulust mäletab,
toonast (tunamuulust) meelde tuletab,
seep see kõrwa kaotab.
(selle kõrw lõigatakse ära).

Metsa warjus parem kui lehe warjus,
mehe warjus parem kui metsa warjus.

Karust saab mängimees,
hundi ei sa eladeski.

Kui leib täes, kuuse all parem
kui Adamal paradisi aias.

Esmalt saiatakk kurja sobitajale,
pärast jada saadanat.

Teine elab kivi kangru otjas,
teine ei ela wiljasalweksi.

Lähed karu jahile,
tee süng walmis,
lähed põdra jahile,
tee puusärg walmis.

Lubaja hea mees,
täitja tuhat korda parem.

Wares õpib wanast (märast),
tütar õpib emast.

Turi tunneb hea hobuse,
juu tunneb hea söögi.

Üks tahab puppu, teine pätsi,
kolmas kuku hamet.

Sõnas mõnda sõimataks,
laulus mõnda laimataks.

Näe palju, kuule palju,
ära palju pajata.

Ei koer muidu wanaks saa,
kui ei lõiti päewi näe.

Koer sööb paljugi,
elab wäheniaga ka.

Ega leelost leiba saa
ega laul kata lauda.

Tuli usin tulema,
wesi wäle weerema,
raha kärke kuluma.

Kuused pautudes põlewad,
halbid kiideldes kõnniwad.

Witsaga aetatse magama,
suhtruga kutsutakse ülesse.

Ori ostab orja utta,
waras marga nuhelda.

Naište tahk ja lina ninaräti,
need tats warapaganal teadmata.

Kui on laastu majas,
ega siis katel külmata.

Koostetab Rootsi raud,
wanajõna ei roosteta.

Kärmest jootseb madal wesi,
pikka jootseb sügaw wesi.

Taewas orjade tajuja,
jagab orjale osada,
sulasele jummakuda.

Harwa orja kiidetakse,
minijat ei mißalgi,
poja naist ei põlweallagi.

Wenna arm on wesiine,
sõjara arm sõtkline,
isa arm erapooletu,
ema arm igawene.

Sluga ei elata,
punaga pudru teedeta.

Elä, kudas elad,
aeg iseäi asjad arutab.

Wõõras ema eidekene,
oma ema emakene.

Sooz on samblad filedad,
mäda järwes mätas juuri.

Meri on suuri ja jõgawa,
jõgi lai ja lageda.

Sind ei tea, kus teda lastaks,
kala ei tea, kus teda püütaks,
neid ei tea, kus teda wiidaks.

Töö ja tegemine.

Suur kari rohu sööb,
Sult inimesi töö teeb,

Riia olgu soola tuua,
Tallinna raha taguda.

Rõõster on lugude lullu,
papp on sõnade sõlme,
ema laste laululauda.

Wärawas on warja laupa,
tä nawas on täku laupa.

Sunt on püssil püüetawa,
kari raual katsetawa,
wäht wõrgul mõetawa.

Soll ajab asja ära (teeb töö ära),
tari tuleb takka järele.

Kaha maksab laulmine,
kulda suu kulutamine.

Süüne on sepa naine,
tahmased taguja lapsed,
sepp see isi ilma musta.

Talupoeg on tööle tarka,
härk on künnile kaval; v
toidab saksad, toidab sandid,
toidab ilbakad isandad.

Kuival kuhja luuakse,
kastel kaeru lõigatakse.

Tegemine maksis tenga,
kafimine kaks tanga.

Tühi kõht ajab tööle,
täis kõht süngi.

Kes jõuab unda wirutada,
eht kes rammu raputada,
see istub iluhõonesse,
laulab rõõmu laua juures.

Töö töö ajal,
jutt juttu ajal
eht: tee tööd töö ajal,
aja juttu juttu ajal.

Sinnud püüsil püüetakse,
lõhi noodal nõuetakse,
kala võrgul võetakse,

Ruttu tehtud rumal töö,
kausa tehtud kaunis töö.

Tee tööd ja kinnita töö,
kui sööma lähed, siis nõrguta!
(päästa töö).

Metsamees künnab õhtul,
kalamees künnab hommitul.

Kalamees läheb kalale,
pada pannakse tulele,
metsamees läheb metsa,
kustuta tuli paja alt.
eht: pada pannakse kummuli.

Kalamees toidab kassi,
kütt ei toida püssigi.

Magaja uni, tegija töö,
need ei lõpe elusti otsa.

Tegijal itka süüd,
magajal ei midagi.

Tööd tühjas talus,
hoolt eluhoones.

Keda toimes ei tunneta,
seda ei filmata fiidisti.

Teise tööst ei tüdi keegi,
ega väsi võõra waewast.

Käsi peseb kätt,
kats kätt palet jaihu
eht: siis saavad puhtaks mõlemad.

Homsete hoia leiba,
aga mitte tööd.

Töötegijale teng,
kats hooletandjale.

Töö tänasets,
jõud homsete.

Töö õpetab tegijat,
katse rammu kaswatab.

Põllumees põline rikas
ametmees ajuti rikas,

laupmees forrati rikas,
kalamees kewadel rikas,
aidamees sügisel rikas,
metfamees millalgi rikas.

Narri põldu üls kord,
põld narrib kümme (9) korda wasta.

Tee tööd õigel ajal (töö ajal),
siis on süüa (wõtta) häda ajal.

Koit² õues, kott kaelas,
walge õues, wagu taga,
pime õues, priits peos!

Kena kael kedrajal,
terge p—e tanguril.

Töö kiidab tegijat,
loom kiidab loojat.

Ole nobe noorena,
siis saad wanana waadata.

Tee nõnda kui tänatakse,
söö nõnda kui sülitatakse.

Ametit ei kanta seljas,
amet kantaks otša ees.

Sulane habet künnab,
teoline selga sügab.

Anna aega atra seada,
küllap siis saad kündi näha.

Terwe jalg läeb teole,
haige jalg läeb ahju peale.

Kelkel õnn, see elagu,
kelkel terwis, tehku tööd.

Kes ei aja tööd taga,
seda ajab töö taga.

Tegija saab itka tehist (tööst),
magaja ei saa marjuteist.

Räed sõnnikust sopased,
suu saiaga söödetud.

Birgal nälg nurga taga,
wahib küll wähest alnast sisse,
ei tule siiski üle läwe.

Sinad liulastjale,
tatud tagajooksjale,
tatrad tuas istujale,
lusted laisale lakkujale.

Aeg.

Wana nega waenu aega :
waenu welled waewasiwad,
piinapoisid piinasiwad.

Hämaril üles äratab,
päewa saadab põllu peale,
walge saadab wainule,
toitu saadab lõndima.

Wiidakus palju wigada,
aja kään teeb haigeda.

Ori ootab õhtut,
wang päewawalgeda (waritseb walget).

Pääsutekene algab päewa,
õöpik päewa lõpetab.

Õhtu tuleb õnnega,
hommik tuleb hoolega.

Õhtu wara õõsele,
hommiku wara teeale.

Dõl ühesia poega,
päewal seitse tütar (mitu mõtet).

Iga aeg küsib oma tegu,
talwel teed, suwel leiad eest,
suwel teed, talwel leiad eest.

Rajatakse tormi karjuwad,
vihma ees pääsukesed madalas.

Ei talwe too,
talwe tahab.

Iõulufuu külm,
aga üks jalg lontab,
näarifuu külmem,
küünlafuu oleks weel külmem,
aga üks film jookseb wett.

Sada aastat ei paranda,
mis ühe tunniga tehtakse.

Mida warem aega,
seda termem turja.

Rõht teab oma aega paremini kui kell.

Kewadine päew,
sügise nädal.

Küll Küünlapäew küsib,
mis Mardil maati.

Kui ei küsma küünlalla, (Küünla päewal)
siis maksab Matjulkella (Madiise päewa).

Wana wihtu Wolberile,
nippi, näppi Gerikule.

Küünlapäewal sula,
Mareta päewal põud,
on nälja ema.

Küünlapäewast 7 sääse, 8 karja,
10 künni ja 11 Süritöö seadus.

Härg joob küünlapäewal räästa alt,
tana ei saa Maarjapäewal
tuskilt nolla lastagi.

Maarjapäew toob teshommitu,
ruttiwihl wiib teshommitu.

Raste enne Jüripäewa maas,
ruttid enne Jaagupit walmis.

Waret annab hädakattu,
Jaagup jagab suure leiwa,

Enne Jaagupit palu wihma,
pärast tuleb isegi.

Jaagupi päewani sajab salwe,
pärast Jaagupit salwest wälja.

Jaagup häda uudine,
Laurits lai leib,
Pärtel pere päts.

Jaagup külwab liwa,
Laurits raudnaelu (=heina).

Jaan joob püti (=piima).
Jaagup latub laks,
Laurits miskab latta hoopis.

Läheb Wardil sõel altu,
läheb künnipäewal härg wattu.

Laurits laotab lehed laiali,
Pärtel tõmmab pealt kofu.

Pärtel pärib piimapütid,
Laurits laob nad laka otseti.

Rured lähewad, külm tuleb,
luiged lähewad, lumi tuleb.

Ei tali tule ühega,
ega koo ära laheda.

Kui Mart upsib lasutaga,
siis Kadri upsib riidega.

Mart matab, Kadri tatab,
Andres tuleb ja arutab.

Kutsu furge, käsi lärke,
ära kutsu talwelest,
talwit on kuri taplema.

Kewadine wesi tart,
jügisene wesi loll.

Kes enne loitu folistab
see wara leiwameheks saab.

Ööpik lehtimata metsas,
terged wihud warda otsas.

Õõke toob sooja lõune,
pääsukene sooja päewa,
ööpit aga sooja öö.

Oras ei ole veel salwes,
oras wilja tunnistab.

Suwiwili külwa weelompi,
talwewili külwa küntale.

Kutis tuhta,
tõug mutta.

Olgu päew nii pikk kui on,
õhtu tuleb ometigi.

Õõna jäljed paranewad,
wihma jäljed ei parane.

Kuiw aasta ahtra lehma eest,
märg jätab üsna ilma.

Õõna lapsed naerawad,
wihma lapsed nutawad.

Aeg kuuwatab märja maa,
aeg pillutab pisarad ka.

Kra päewa enne kiida,
kui ta juba looja läinud.

Sügisel on suured söögid,
suured söögid, suured saagid,
kewadel feed magusad.

Wares wara sadu waagub,
õhtu hilja häida ilmu.

Sumi loomi sueb,
Jaaniapäew teeb jalad alla
(lahjade loomade kohta)

Walguſe ja warju küljed.

Mure ei laſe magada,
hooli ſuuri aeleda ;
mure kütab külje all,
pakitab palaka all,
hooli põuesſa põletab,
leina lehib woodiſſa.

Muretsed ſina, murrad meele,
tahetsed ſina, katkud taela.

Hoolt ſaab hobune wedada,
muret muſta muljuda.

Õhtu paneb hooled uſſe peale,
mured muſta parre peale,
waewa walge wa rwa peale.

Humal wõtab meele meeſte peaſta,
naiſte oiſu otſa eeſta,
pooled meeled poiſte peaſta.

Ges ilu ei lähe,
 ega rõõm pärra rühi,
 ees käivad itkupäewad,
 taga laste laulupäewad.

Naerad mu nägu, naerad Sumalat,
 naerad riiet, naerad rätseppa,
 naerad mu tegu, naerad mind

Muile saanud saia tüübid,
 mulle musta mulla tüüki.

Üks suu ütleb,
 kümme kõrwa kuulewad,
 üks läsi teeb,
 sada suud kohut mõistawad.

Uni ei anna uuta kuube,
 magamine maani särki,
 uni annab hoobitese,
 magamine matsutese.

Waen wõtab wilja wäljalt,
 ladedus talad mereästa.

Wiitjal wiisi wiletjusta,
 tõheldajal kuusi koormat.

Kolme raske ilma peal:
 raske läia kirikus,
 raske matksta wõlgasid,
 raske toita isada.

Wihasstaja (tõrkuja) oja süüakse ära,
 magaja oja hoitakse alles.

Häda ei anna häbeneda,
 tühi tõht ei tõõristada.

Tua nurl wõtab leiba,
 Wene keel annab leiba.

Wõõras raha tasku,
taskul aul pea põhjas!

Wirtus toob leiba,
laistus toob häda.

Magaja rebane
ei püüa ühtki kana.

Liha ei kaswa kondita,
ega puu okseteta.

Kidji annab kirstust,
helde omaft suust.

Kuri wõtab tulbist ära,
paha wõtab pangeft ära.

Ega naer nahta ritu,
tühi jutt ei tükki wõta.

Hunt unetab, wana peni mäletab,
kass peab kaua meeles.

Iga lind haub oma muna,
mõni lind haub kão muna.

Kaks muna pärast tülis,
kolmandal ju muna suus.

Sitke kannab siidi,
helde pole helmetti taelas.

Madu poetab naha,
aga ei poeta paha.

Uita sant sauna,
sandile wihta waja,
anna sandile wiht,
sandile wett waja!

Nikkal rõõmu rohkesti,
maesel waewa, wiletjusi.

Heast ei saa tallelegi,
halba saab igale ühele.

Heal mehel pistetakse üks film,
pahal pistetakse kaks filma wälja.

Wida enam paska puutud,
seda kangemini lõhuab.

Üks suu kustutab,
üks suu õhutab.

Waga werd waewatakse,
kõwer ei tõsta kõrwagi.

Siguš dieli all,
kõwerus kõhuli peal.

Lähed püüd püüdma,
laotad kanagi käest.

„Oleks“ ei ole hea mees.
„Seni turel aega koolda,
tuni soo ära sulab.

Üks „on“ parem kui kaks „küll saab“.

Üks poeg mitte poeg,
teine poeg pool poega,
kolmas poeg alles poeg.

Dina toob liia hoole,
põll toob põlwini mureda.

Maene ärgu naergu naise,
teine teise tüttarida.

Hobust hoia nagu wenda,
kõida nagu wana warast.

Anna aset armule,
siis ei sattu surjale,

Auu ei anta asjata,
ega tarkust tasuta.

Ära kedagi enne kiida
tui ja külimetu soola üheskoos sõnnud.

Wæn nutab lõõmatagi :
tus ta astub, seal alatseb,
tus ta istub, seal ta iteb,
tus ta seisab, seinad märjad.

Parem lõõmata magama,
tui murega üles tõusta.

Saißl teeb aeg ajuti,
hobletu ei iialgi.

Unise wirgutab, laisa ajad,
tühja ei saa kusagile lästida.

Sooditul nälg,
laisal veel suurem nälg.

Hobuse jalg tatu koonal,
hobuse hambad tulised tangid,
härja sarwed tulised orad ! (=hundi ütlus).

Wesi pilli piima jätku,
aganad on leiva jätku,
taera kook on talja jätku.

Tehtud leib süüakse,
kasutu laps leitakse.

Enam pori palume,
pori lagub laiemale.

Peremees sõõb piima, leiba,
sulane sõõb soola, leiba.

Hea on, kes hästi tantõib !
parem veel, kes paigal seisab.

Parem hoida tui ohata,
parem karta tui kahetseda.

Hõel õndub, tade kaob,
kurjal pole tohta kufagil.

Parem juhmi juhutada
tui (on) tarla talitada.

Tühi saadab tulesse,
nälgi (häda) ajab härja kaewusse.

Ei wõi laiemale laotada
tui (need) käed kannawad,
ega kõrgemale lennata
tui (need) tiibad lubawad.

Kõik ei ole saamapäewad,
kõik on aga söömapäewad.

Kel janu, sel jalad,
kel nälgi, sel näpub.

Wiies ratas ei käi iialgi rööbet mööda.

Laike ei pea leiba kinni,
wirgal kõht ja kottki täis.

Laitjaid tüll, tegijaid wäha,
wõta koorem oma lenda,
paras siis on laita teist.

Sõimajale jääwad sõnad,
rahurikkujale riid.

Mingu koer Soome, mingu Rootsi,
koer on ja koeraks jääb.

Libe keel teeb palju sõpru,
paha sõna murrab wõõra wäe.

Siigjulgus lüftab merepõhja,
tehnus kufutab keldrisse.

Raha hea sulane,
aga paha peremees.

Madalus maja ehitab,
tõrkus juuksedki tõrmetab.

Kadedus kaabib iseennast,
ihnuš imeb oma rammu.

Wana poisi waalu (wõllast) pole kufagit,
warga maal on igal pool.

Seas sõimu ega saksia lööma
ei saa naerda millalgi.

Hea koer tooleb,
paha koer elab.

Kes hobuset, see hosleta,
kes paadita, see paha ilmata.

Koer ei jäta oma kommet,
ega hall peni oma ametit.

Häbi sia täes,
figa sue täes,
figa auu sõõnud,
susi sia sõõnud.

Heal pole iga,
kurjal pole surma.

Enam andel jätku
kui ahnel lõhtu.

Wida tuul toonud,
seda wesi wiinud.

Mälg naerab noore naise,
tühi lõht tüdrukü.

Mis oma käsi kääneb,
seda oma kael kannab.

Sõutene ostetud leib,
wäitene wäljast saadud.

Hea leiab istme isegi,
paha ei istu palludesti.

Talvit kuri taplema,
riitfit kuri riidlema,
küll kuri listuma.

Tubli on tuulta wasta,
paks on paha ilma wasta.

Kus wiga näed laita,
sinna (seal) tule ja aita!

Kassikulda.

Wana sõna wana hõbe! ütleb eestlane. Suuremalt osalt õige. Ometi ei maksa see ütlus iga wana sõna kohta. Suguseltsis wargaid ja wärdjaid. Nii wanadesõnadegi seas. Hõbeda, kulla ja pärlite kõrwal särab kassikuldagi. Gemalt läigib natuke. Waata ligemalt: kiwitüft, kullamoodi läilega. Ei parem põrmugi kui iga muu kiwi.

Siiti tabame wana sõnade seas kahesugust kassikulda: efsitawat ja mürgitawat. Oja wäljaspidi ilusaid sõnu saadab nende õpetuse taga nõudmisel efsiteele, teine mürgitab hinge: õpetab warastama ja waletama, lühidalt mõnesugust pattu tegema. Seega ei kõlba osa Eesti wanusõnu sugugi õpetusets, waid uulitsa prügitamiseks; neid tallatagu pihuts ja põrmuks.

Paneme mõnda niisugust Eesti wana sõna tähele.

A) Efsitawad wanadesõnad.

Ega jonna wõi jätta,
jonn Jumalast loodud.

Sootuli, muud midagi. Vähe õõsel selle tule poole edasi, ei jõua talusse, waid soo müllasse. Toetawad jonniajajad Jumala pääle, wõitsiwad wargad, waletajad, mõrfsukad ja muud kurjadegijadgi ütelda: wargus, wale, tapmine Jumala loodud. Niisugune ütlus aga Jumala testus! Niisama wäha kui Jumal wargust ja walet loonud, on ta jonnigi loonud. Nagu kõigi kurjade kommete ja tegude wasta wõidelda, tuleb jonnigi wastu wõidelda. Ära lasse jonna enese üle walitseb, waid walitse jonna üle; wõida jonn! Jonn toob kahju!

Ara mine sügelemata fauna.

Pole sugugi tarvis sügelemist oodata. Reha puhastamine alati kasulik. Mida jägedamini saunas käiakse, seda parem terwisele.

Ara suuremat nõida otssi kui wõõra s majas.

Sel wanalsõnal kats tähendust; ühes tähenduses õige kuld, teises walekuld. Wõõras film näeb kõik ära. Hooletumas, lohakas majas püüab perenaine ehk selle kohuste täitja külalise majas wiibimise ajal maja korras pidada. Wõõras nõiub seega nagu korra majasse. Teiselt poolt kardetakse mitmel pool, et wõõras majas loomad ehk orjad ära nõiutab, nõidusega tõbeseid majasse toob ehk muud kahju majale saadab. Ses teises tähenduses wanafõna muidugi tõlbmata.

Ega oma film iialgi peta.

Mõne korra näitab oma film küll õieti, aga tulewad ajad ja korrad, mil oma film ometi petab. Nähaakse nägemata asju ehk asju wõõral paigal. Joobidust ei maksa rääkida: näeb asju ja olemisi tihti kahetordiselt, näeb wahel isegi sarwikut. --

Ennemini jäta peremhe aasta palk kui õhtune kõhutäis!

See wanafõna avaldab Gesawi waimu. Ühe kõhutäie eest kõik õigused! Sage dam meie ajal veel: ühe peatäie eest kõik õigused, kõik õnn. Loll ainult annab aastapalga ühe kõhutäie eest. Pealegi ei saada õhtune kõhutäis sugugi loodetud kasu. Õhtune kõhutäis raske seedida, raskesti südame tegewust, toob halba und. Õhtul just tarvis ennem kasinast süüa!

Ilm õpetab; ei löö ega karista.

Ilma õpetuse peale lootja peab mõnest raskest elukoolist läbi käima. Ilm õpetab ainult hoopidega. Kes ilma õpetust paremaks peab kui wanemate õpetust,

lähed õuest wihma läest räästa alla enesele warju ot-
sima. Ilma witsad libedad witsad, ilma karistus an-
nab ennaft eluaja tunda.

Rõik saaksad rikkad, tõik talupojad
maesed.

Teisend: Rõik kosilased rikkad, tõik
wangid maesed.

Wanasti oliwad peaaegu tõik saaksad tõesti rikkad
ja talupojad maesed. Aga mööda on need Aranguezi
ilusad päewad. Ajad mööda ja wanasõna oma wäär-
tuse kaotanud. Meie päiwil tahab mõit enam waeste
saaste poole kaibuda. Selle asemel kaswab talupoe-
gade jõukus päew päewalt. Maaema annab rammu
igale ühese, kes tema rinda imeb.

Teisend teeb kosilased rikkaks. Lemmikäise päi-
milt meie ajani kiitlewad peiud ehk isamehed peiu rik-
kust. Külliti peab aga peiu koju jõudes küsima, kelle
nälganurt see on. Rikkusega, vähemalt hooplemise rik-
kusega katsutakse neint püüda. Ja niisugune katse õn-
nestub liig pea. Siis pea märkab noorik, et peiu rik-
kus õhukujutus olnud. — Mõnigi ritas mõib wangi
sattuda.

Koerad kutsutakse, auusad lähe-
wad isegi.

Smelik arusaamine wiisakusest! Nagu tõik kutsu-
mata pulmalised ja pidumõõrad auusad oleksiwad ja
kutsutud koerad! Seda nanalsõna peab tingimata üm-
ber pöörma: auusad kutsutakse, koerad lähewad isegi.
Minult wiimasel kujukl mõib wanasõnal oma wäärtus
olla, praegusel kujukl aga juhatab ta aga sohu ja rabasse!

Olut tehtud meestel juua,
nali naeste kallutada.

Mehed armawad tõesti, et nad õlle peremehed,
et nad õigem õlut peawad enestesse ära häwitama.
Kuid õlut hull mõtab meele meeste peast ja poole meele

poiste peast. Ärgu olgu ainult nali naeste „kallutada,” waid „kallutagu” mehed niisama. Niisugune nalja „kallutamine” kümme korda kasulikum kui ölle joomine.

Ega wõõras talu häwita,
hooletus talu häwitab.

Tõsi on, haruldane wõõras ja ürikselt wiibiw wõõras talu ei häwita ega ülepea majandusele haawu ei löö, kuna hooletus küll talu häwitab. Aga anna pill wõõraste lätte, wõõrad puhuwad pilli puruks. Wõõrad istusiwad iga päew Odysseuse lojas ja warsti fippus kuninglik wara lõpema. Kus wõõraste wastawõtmine, nimelt sage wõõruspidule kutsumine moets saanud, seal läheneb lott ja lepp niisama majapidajaid kui seal, kus wiin wõimuse oma lätte wõtnud. Haruldane wõõras hea wõõras, sagedad wõõrad ja nädalised wõõrad talu häwitajad.

Kel palju kirpa, eitunne enam
nende söömist.

Gulga kirpude kandja tunneb wist wähem nende söömist kui see, kel ühtegi pole, kuid lasse künned ta kallale minna, küll hakkab ennast warsti sügama.

Kel palju tatti, sel palju tarkust.

Selle wanasõnaga wõiwad kõik tattinid endid wabandada. Kuid tatt ei tunni taial tarkusest, küll aga tarkuse puudusest. Olgu siis, et seda tarkust tattinade tarkusets nimetame.

Kelle leiba ma söön, selle laulu
ma laulan ehk: selle pilli järel ma
tantsin.

Kahju niisugusest wiletsast. Isik on oma arwamise enesest heitnud ja ilalakkujaks saanud. Teise teenistusesti ei tohi isik oma arwamiste poolest nulliks saada. Tõsi on, mõnikord nõuab oma arwamise eest wäljaastumine tüli Kalewipoja julgust, kuid mees ei

tohtu tööle tunnistuse andmise eest tagasi. Ajaleht sunnib wahel küll mõne isiku oma laulu laulma, aga ajalehelegi ei tohiks mees oma arwamisi lehe arwamiste eest ära müüa.

Kes linna ligi elab, see soola nälga sureb.

Soolapuudus mõib linna ligi elajal küll lätte tulla, aga ei päris nälga, olgu siis, et tiistus kutsu põhja alt puruks närinud. Aga sarnane äpardus mõib linna 100 wersta eemal asujale niisama hästi lätte tulla. Linna ligi asuja ei pea enesel alati palju soola taga warats; elab nagu kingsepp, kel õiget saabast pole jalga panna ehl rätsepp, kel hea ülikond jalgapanemiseks puudub.

Härine kari ja mehine pere wõtawad wägisi Sumala läest.

Mingu wõtma, kui nälja aeg käes! Nälga muil, nälga neil. Puudus tuleb healgi ajal lätte, kui Sumal ei õnnista. Sumalalt ei saa wägisi midagi wõtta. Härine kari ja mehine pere tähendab suurt töö jõudu. Kui põllumehel suur töö jõud on — wõime ütelda muudelgi — siis mõib ta oma tööjõust suuremat saaki loota kui fehwaõuline.

Naisterahwastel on pilad juutsed, aga lühike ne aru (lühikesed mõtted).

Hommitumaa mees wahib sest lausest wälja. Hommitumaal peetakse naisterahwast orjaks, aga mitte ainult hommitumaal, waid igal pool paganate seas. Paganad ei näe naisterahwas eneste sarnast inimest, ei arwa naisterahwal siis ka meeste sarnast mõistust olemat. Nagu näha, astus paganuseaegne esivanem naisterahwa kohta niisamasugusele arwamisele nagu praegune paganuse põlw. Meie wanaõnna ei taba naisterahwale täit mõistust anda. Ülepea waatab wana rahwas wõdraema seisukohalt naisterahwa peale. Sult

wanarahwa ütlusi kinnitawad seda tõendust mitmet pidi. Nii kuuleme naisterahwa kohta muidu veel: Naisterahwastel pilemad plehid kui aru. Naisterahwa pea ja lana pea lähewad ühte, ehk teise sõnaga: mõlemad pead ei tea midagi, mõlemad pead unustawad kõik ära. Ehk jälle: Naisterahwa juuks pill, meel lühike, keel pill ja lai. Ilta püüab wanarahwas põlgutusega naisterahwa mõistusest rääkida; wii-mases lauses lastakse pillenooli kogu ni naisterahwa teelepetmise peale. Naisterahwa tööst ei peeta lugu, nagu järgmine lause tunnistab: Naisterahwa töö ja wana hobuse töö ei paista silma. Mõista muidugi, nii mitte kui meeste töö, siisgi kes tähele tahab panna, peab tingimata pea naisterahwagi tööd nägema. Kogu ni nurjatumat ilmawaadet avaldab järgmine rahwa loodud lause: Marri naist, pruugi pruuti, õpeta oma lapsi süü sööma. Sarnase nõudmisega esinem mees ei tõlba mehe nime kandma. — Naisterahwas tehakse kellajaks: ühe naise lõimed, üheksa naise lude. Tähen-dab: üks naisterahwas ütleb sõna, üheksa kudemad sest kanga. Wanemad ei looda tütarde peale, nagu järgminegi sõna tunnistab: poolgi turw pojasta, tühi turw tüttarista.

Nus aeg on waheseinad meeste ja naisterahwa wahelt maha kiskunud ja tundmisele jõudnud, et naisterahwad mõistuse poolest meesterahwale sugugi järele ei anna. Mitmed maad on naisterahwastele meestega ühesugused õigused annud ja naisterahwas näitab iga päew, et ta neid õigusi oskab tarwitada. Mitmed naisterahwad istuwad professori tooli peal. Isegi Eesti naisterahwa päid ehk juba doktori tübar. Eesti luuletajategi seas seisawad naisterahwad esimeses reas. Kolikambri-se siis lause: Naisterahwal pilad juuksed, aga lühikene aru. Mõnigi naisterahwas pistab las sada meest kotti.

Pruudi kaasaraha latab kõik naise wiad kinni.

Noorte meeste sage iha : rikas pruut, olgu muidu kurt ehk pool pime. Kaasarahja lehtlab küll esmalt armsalt kui Rõlmi wesi, aga kui pudel amatud, hingab mõne aja pärast ära, ei jää enam tiliagi järele. Kellega siis enam wigasid tatta? Mitmed kosiwad rikkad pruudid, rikkus püsib taljuna, kuid rikkus ei loo rahu ega õnne majasse. Põrgu eesõue wahib mõnegi rikka kaasawaralise lambrist wasta. Wiisistlit mees ei kosi raha, waid nõuab naist. Uue-aja tarkuse esitajad kosiwad paraku raha, kellel neiu pandud sabats taha : müüwad endid raha pärisorjits!

Saksakeel ja hõberaha läib lõik maailma läbi,

Saksakeel tõesti laiale lagunenud keel; teda mõistetakse maailmas õieti rohkesti. Paljudes mõõramaa linnades ei jäta saksakeel tõesti hädasse. Aga astu maale, kohe häda läes. Saksakeelega ei saa Europasti maal enam läbi, teistest maaosadest pole rääkidagi. Hõberaha maksab ju enam, kuid leidub kohte mõõramaal, kus ta eest ainult pool hinda maksetakse ehk teda sugugi ei taheta. Kulda selle wasta kummardawad lõik mine kuhu lähed. — Igapidi sündimata alles keel, mida igalpool maailmas mõistetakse. Esperanto lootused jaks saada koguni wäikesed.

Talupoeg ei tea kaugemale kui teise, kolmanda walda.

Saksate loodud wanasõna. Orjuse ajal mõis see wanasõna weel maksta; sel ajal ei teadnud talupoeg parema läbitäimise ja ajalehtede puudusel kaugema kui teise, kolmanda walla asju. Meie aeg on Hiina müüri saks ja talupoja wahelt teadmiste asjus murdunud; talupoeg mõib tarwikorral sedajama õpetust saada mis saks, ja ajalehed kuulutawad talupidajale niisama maailma uudised kui saksa.

Talupojast saab küll saaks,
aga saaksast ei saa talupoega.

Talupoja saaks saamine sage nähtus. Ometigi kuulatakse ütlusi: Tahu talupoega, tao talupoega, nüli neli nahta seljast, talupoeg illa talupoeg! Selle ütlusega tahetakse tunnistada, et talupojast iialgi ei saa õiget saksa. Tavalisesti arvatakse, et talupojast wanemas põlvses iialgi õiget saksa ei saa. Sakste mõtte järele ei jõua täiealine talupoeg iialgi enam täiesti endistest talupoja wiisidest ja kommetest lahkuda ja saksa kombid omandada. Nooremad eas õnnestab niisugune ettemõte hõlpsamini. Rahwa arvamise järele ei seisaks saaks saamine sugugi isearalikkude raskustega ühenduses: raha omanikust lohe saaks valmis. Kas saaksod nii ütelda ühe päewa jooksul sündinud saksa omasuguselt tunnistawad, jääb iseküsimuselt. Talupojal muidugi tihti tahmine saaks saada, ei saksal tahmist talupojaks. Niisugusel korral tähendaks saaks muidugi haritud, peenete kommetega isik. Arukorral juhtub ometi, et saaksast talupoegti saab. Tuletagem kuulust Wene kirjaniku meelde, kes igapidi püüdis talupoeg olla. Mõni muugi saaks on talupojaks saanud.

Targal igal pool isamaa.

Ma ütleksin parem: Lollil igal pool isamaa. Keljanda kaju eitajad teewad maailma oma isamaaks. Tõsine tark ei näe iialgi igal pool isamaad.

Ussu meeste sõna, küll siis õndsaks saab.

Naisterahwa ütlus. Pikkamisi muidugi mõista. Ei mõelda muidugi õndsamaiks saamise peale, waid petta saamise peale. Täitarlapsed on meeste poolt harjunud palju ninapidi wedamist nägema. Sellepärast arvawad, et mehi ülepea enam ei wõi ustuda. Kuid — usuwad ometi, kui neid ka 10 lorda ninapidi weetud.

Mis mind ei põleta, seda mina ei kustuta.

Teise sõnaga: ära topi oma nina teiste asjusse. Sige. Pole tarvis. Nähes aga, et ligimene tõda põleb, peab lugu muutuma. Sigimene tarvitab su abi — appi! Ei põleta tuli praegu sind ennast, laguneb ta laiali ja mõib korra hiljemini su oma hoone ja sind ennast põletada. Näed, et ligimene hädasse jõuab, hoia teda häda eest ja kui häda läes, aita! Mis ise teistest soovid, tee teistele. „Minulased“ ainult ütlewad: Värast meid uputus!

Koera keeles sada salwi, kassi keel on lihtvine (mürgine).

Ei anna kellegile nõuu koera keelest sadat salwi minna otsima. Mõni lasseb koera tihti ennast lastuda ja peab hiljemini lastumise tagajärgi maitsema, kuid need ei too talle parandust, vaid nõuavad palju enam parandust. Koera juust mõivad tihti mitmed püüelud inimesesse sattuda ja üht ehl teist häda tekitada. Hoidtu sellepärast igalüks ennast koera keele salwide eest niisama nagu kassi keele eest.

Õppind mees õlut (õlle) joob, õppimata otsendab.

Õlle joomine ei tunniista mingisugust õppind meest üles, kui ta üliõpilased selles kunstis kuulsad olgu. Täiesti õppinud mees hoiab ennast kõigest eemale, mis tudagi ihu ehl hinge mürgitab. Rõõmatad armastawad õlles kärijeda. Õppinud joodik kannab tõesti palju õlut wälja, õppimata jooja hakkab otsendama.

Reedine laps õnnetu laps.

Ebausku wäide. Sel wäitel puudub iga alus. Reedine laps ei ole milgi kombel õnnetum kui neljapäewane ehl laupäewane laps. Nädalipäewad ei wajuta inimesele märki otse ette, niisama wähe kui mõni arm. Tawalisesti arwatakse, et 13 õnnetu arm ole-

wat. See arwamine niisama alufeta nagu wäide reediste laste lohta. Muna ebausufesast, ei midagi münd. Haritud maailmal aeg täes neid mune häwitada.

Hansu meheks ei arwata
ega tiisla talaks peeta eht: les Hansu
meheks eht tiisla talaks arwab.

Kawal Hans küll ei teeni mehe nime ära, waid ennemini wanapagana taimu nime. Aga iga Hans ei ole Kawal Hans. Hans niisama mees nagu iga muu mees. Tiisl kala, kui ka wäitene kala. Argu Hansudest ega tiisladest asjata nende auu wõetagu.

Häbi läts härjaga randa,
rannast mere jääle, lullus sisse (maha).

Häbiwäärilise töö tegija tahaks hea meelega uskuda, nagu oleks häbi aeg mööda läinud ja wõiks ilma häbita kurja südame järele elada. Sellepärast trööst: häbi mere jääle läinud, sisse sulpsatanud, ära upunud. Troosti toetab ennast ölekorrele: iga tuulepuhang tõutab selle kõrre pilali. Häbi elab alles, kui mitte tegija juures, siis ometi kaasanimeste testel. Ei häbene ise tegija, häbenewad teised inimesed ta pärast ja häbiwäärilise teo tegija eht sõna kõneleja langeb kaasinimeste häbi alla.

Kahjuls on lägu külasja,
imeks on kurge puusja,
tülliks on tütar talusja.

Wanarahwa arwamise järele kuulutab lägu maja ligidale lennates tulelahju ette. Sel põhjusel tartis wanarahwas läöft külas lahju. Me teame, et waene lägu ses tütis lahju poolest niisama ilmasüüta on nagu praegu sündinud laps. Me wõitsime ennem ütelda: rõõmuks on lägu külas. — Tahetakse aga kedagi keeletandjat läöls nimetada, sest et keeletandja köit kuulmised wälja lobiseb, siis wõime küll mööndada, et niisugune lägu külas lahjuls on. — Kurge puu otšas

wõitfime imeks nimetada. Kudas tütar talus aga tü-
lits? Wist waatas muistne mees asja peale nii, et tü-
tar talus enesele kaajawara nõuab ja niisugune kaaja-
wara muretsimine tüli teeb. Wist tunnawad mõnedki
wanemad kaajawara muretsemisest weel meie ajal tüli.
Muidu aga teeb tütar talus tööd ja töö ei ole iialgi
tüliks ees, waid edendab palju enam majandust.

Oma wend waenlane,
sugulane suur loer,
wõnnu wõõras wõõrsiline.

Siig ühetülseline wanasõna. Üksiluid juhtumisi
liig üleüldistatud. Sarnaseid nähtusi võib elus tõesti
efineda, kuid ülelohus armata, nagu oleksiwad kõik wen-
nad, õed, sugulased halbad. Palju õigemalt seletab
teine wanasõna asjalugu: sugulonnas suud a-
rida, pesakonnas pärgelida. Suguselt-
fis juhtub igapidi häid ja halbu isikuid olema. Nii-
sama üleüldistatud on järgmine wanasõna: sõber
sõpra loorib ehk sõber sõbra nahta
loorib. Mõni „sõber“ teeb tõesti nii, aga iialgi
mitte õige sõber.

Oma tahtmine taewariit.

Wilets taewariit, kui oma tahtmine tõesti taewa-
riit oleks. Mõnel isikul iga päew ise tahtmine. Tah,
tihti ei tea mõni isegi, mida ta õieti tahab. Kõlle tihti
tahab mõni seda, mis just halb ja paha: waras wa-
rastada, joodik juna. Wargus, joomine jne. peab siis
ta taewariit olema, niisama lapse iga jonn. Oma taht-
mine ainult hädaorg, nagu meie maailma tavalisest
lutsutatse. Opi aegsasti tahtmist mõistuse alla paenu-
tama, siis ei lange ja pilwist ohalate tessele.

Kõla lõhutäis poolil lõhutäis,
lõdune lõhutäis täis lõhutäis.

Smelil wanasõna! Mõni mees arwab koguni,
et alles külast lõhutaie saab. Arwab niisugune, kes

Kodu näljapäiwi näinud. Eht niisugune nagu Rihnu Rüstas, kes enmast enne pulme kolm päewa näljutas, et siis pulmaröögasid seda rõhlem maisfeda. Korraga aga wanašona: küla lõhutäis poolit lõhutäis! Tawališesti seisab külas perenaine wahiks, ütlen parem: kupjaks lõrwal. Sunnib wahetpidamata: söö ja söö! Kuid perenaise sundimise peale waatamata tuleb mõnigi külas täija söömast loju ja nõuab kodu süüa. Ei ma lõnele häbelikkudest naisterahwastest, ei, isegi mõni mees-terahwas tunneb enese wäha piinlitus seisukorras, perenaist lõrwal nähes laulmas: söö ja söö! Mõnigi mees-terahwas kardab, et perenaine sundimisest hoolimata ainult pealt waadates suutäisi tahab lageda. Ses mõttes sööb võimalikult wäha. Jälle teised kardawad, et nende suurt söögiisu imestletakse, kui külas lõhu täis sööwad. Sellepärast peawad paremaks külas võimalikult wähe süüa. Iseenesest pole aga küla lõhutäis sugugi wähem, suutäied tihti koguni paremad, sest külaläsele ofsitakse enamasti paremat rodga. Söö ja täsi pikl, lõõja täsi lühike.

Kes palju sööb, see palju teeb.

Kalewipojast lõneldakse küll: lõõnud palju, teinud palju tööd. Niisama Tõllust. Tõsi omast lohast: kes wäha sööb, sel wäha jõudu, jaksab wäha tööd teha. Tuleb ju jõud söömisest. Kuid suur söömine ei ole alati suure tegemise tundemärk. Laiskus ritub mõnegi korra töö ära. Tubli söömine annab küll jõudu tublit tööd teha, aga tihti ei luba laiskus. Laiskus tirjutab palju enam ette: Tubli söömine nõuab tublit puhkamistki! Laiskus neelab palju suurest söömisest saadud jõudu.

Kes litse, lammasst weisels arwab eht naisterahwast inimeseks.

Mimetatud wanašona peats küll paganusest pärit olema. Wähemalt paganuse lõhn tal juures. Ainult

pagana pähä wõiwad sarnased mõtted naisterahwa kohta tekkida. Tunneme ju ajaloostki, et paganad naisterahwastele inimese õigust ei tahtnud anda. Eesti paganad pole muist paganatest paremad olnud; seda tunnistab nende loodud wanasõna. Ma arwan, Eesti naisterahwad auukartusega paganuse peale tagasi ei waata ega himusta paganuses elada, nagu mõni kord teegi meesterahwas. Naisterahwastell inimeseõigust ära rööwides tahtsiwad esiwanemad neid lojustega ühele asimele alandada. Kitse ja lammast ei arwata küll meiegi päiwil weisteks, waid ainult puduloomadeks, kuid naisterahwaste inimese õiguste pärast tunnistusi tuna tähendats öökullisid Uteena wiia. Naisterahwaste emantšipatsioon nõuab mõnda aega juba igasuguste waheseinade kadumist meeste ja naisterahwaste wahel, neid waheseinu paganuse jätisteks tembeldades. Täni on küll wähi maid naisterahwad meesterahwastega ühewäärilisteks tunnistanud, aga lootuse järele edeneb emantšipatsioon ilka enam, nii et aeg kaugel ei ole, millal naisterahwadki meesterahwastega täiesti üheõigustised on.

Res falsja santi näeb.

Talurahwa keskel maal wõib see kõneläänd kohal olla. Talurahwas saab küll üsna kogemata falsja santi näha. Mine aga linna, kohe muutub lugu. Mina vähemalt olen linnas rohkem falsja santa näinud kui maal talu santa, Gestis nimelt. Gestis juba aruldane nähtus: sant iga päewa kohta. Linnas jelle wasta ei ole sugugi aruldane: falsja sant iga päewa kohta. Lai-ale teele sattunud falsjad, isegi haritlased ei häbene sugugi vähem terjata kui lihtsad inimesed. Leidub koguini haritud inimestegi hulgas niisugusid, kellel häbitundmine wõõras. Joomine, laiskus ei lase neid tööd teha ega teenida; ligimeste arm peab aitama. Ja seda ligimeste taastundmist katsumad nad täiel mõõdul oma kasuks tarwitada. Linnas falsja santide lõikusewäli.

Kes töö teeb, on rikas ja nõid.

Rikkaks saada tahab tavaliselt igaüks. Miks ei püüta siis rikkust linni! Jah, tee rikkusele lähed tööks. Mõnigi ihkaks küll rikkust, aga kardab tööd. Kuid laisale rikkus tasu ei jookse. Laisad vaatavad ladedusega töötajate peale, neid rikasteks ja nõidadeks pidades. Laiskade meelest nõiduvad töötajad rikkuseks. Töötgemise enese kannul käib jõukus, mitte aga mingisuguse nõiduse mäel. Siis too rikkust üksi tulinäht ega kerki kullatatel kuskilgi maa sees: hoosus ja töö üksi toob lõputud majasse. Pealegi ei ole õige, et igaüks töötajat rikkaks tohikime nimetada. Mõnigi teeb eluaja peale tööd, aga ei pääse iialgi haljale olukorrale. Kui laisad ladeduse ja laisuse jätkuvad, näevad nad pea, et nad ise lõige selle läte saavad, mida nad töötajatel ütlevad olevat.

Kuri naine peab maja ülemel.

Aruldane kiitus: kurja naise kiitus. Kui see kiitus aga tõelisel seisaks! Tuleb läheda, kas Kantippe maja üleval peab. Ma lardan, kuri naine talistab edenemist majas. Kuri naine jääb pea majasse üksi, kõik põgenewad ta juurest. Üksi olles lähed naisel majapidamine raskes. Kuri naene toob ennem majapidamisele tagurpidi mineku läte. Kas ei ole mõni kuri naine eht ise oma kiituseks seda wanaõna walmistanud? Muud wanaõnad tõelewad hoopis teiselt. Palju enam tõtt avaldab näituseks järgmine wanaõna: hea naine maja lull, paha naine põrgutull! Eht jälle: hea naine hoia b wara kogu, kuri naine pillab wara. Wara pillamist wõime tergelt mõista: paha tehes peab kuri naine warandusega mõnda paha parandama, lahutamiseks raha maksma. Hea ja halwa naise loomu kirjeldab järgminegi wanaõna: hea naine paneb kumme penikoormat pengi alla, paha naine wõtab. Hea naine lühen.

dab majapidamises mehel ja perel palju sammusid, kuni naine toob lõik sammud lünnepenikoorma pikkuses pengi alt välja, paneb peremehe ja peregi oma kurjuse pärast jooksma ja waewa nägema. Kuni naine maja õnnetus. Mees ei jõua üheksa hobusega niipalju jätta tuua kui halb naine põllega välja wiib.

Hea mees lubab, narr peab.

Tuttaw lugu: lubamine hea mees. Suur jagu inimesi armab: luba, kui sest näed enesele kasu tulewat. Lubamisega armawad lõik ju tehud olewat. Et lubamise kannul täitmine peab käima, seda ei tule meelde. Kudas peakski tulema, kui wanaõna ütleb: narr, kes peab. Teise sõnaga: Rahwas armab seda narriks, kes lubamist täidab. See armamisega on aga wanarahwas hoopis eksiteele sattunud. Ei ma usugi, et wanarahwas igal pool lubamise täitjat narriks oleks pidanud. Palju enam ja laiemalt on rahwa seas teine wanaõna laiale lagunenud: Sõnast meest, härga sarwest! See tähendab: kes sõna annud, peab lubamist täitma. Nagu härga sarwest kinni peetakse, nii peetagu meest lubamisest kinni. Palju õigem oleks wanarahwa sarnane wanaõna olnud: narr lubab, aga hea mees täidab. Argu lubatagu midagi, mida ei taheta ega võida täita. Lubamise täitmiseks Kalewipoja jälgedesse!

Hoolas ettevaatamine pistab õnnetuse silmad peast.

Lõik on, hoolas ettevalmistamine hoiab mõnegi õnnetuse eest. Ettevaatamata isil langeb mõnessegi hädasse. Kuid alati ei või ettevaatamise peale loota. Õnnetus tuleb mõne korra sealt, kus ettevaatamine midagi ei aita. Tahaks näituseks keegi ennast tööstida: Ma olen ettevaatlik tulega, mul pole tarwis maja kinnitada — võiks ta kergelt ometi hädasse sattuda. Kui

ta ta ise tulega ettevaatlik, mõiks tuli naabruselt talle mõõraks tulla. Igapidi ei jaks ettevaatamine iga õnnetuse filmi peast wälja pista. Rasulik ettevaatamine fiisti; igalühel tarwis ennast ta lipu alla anda.

U m m h e a, t ü t a r h e a.

Sage nähtus: head wanemad, head lapsed. Siisti ei alati wõi selle nähtuse peale loota. Geli oli hea mees, pojad aga pahad. Mõni ema auus ja mõistlik, tütar aga lannust koguni laugele kutsunud. Halb kaswatus ritub hea südame. Sellitab ema tüdart, annab tihti igas tütis wõimuse oma tahtmist teha, saab tütar waewalt hea ema jarnasels. Siig sagedasti saamad just üksikud tütreid halwa kaswatusse. Ema peab ainust tüdart filmateraks ja lasseb ainsa tütre teha, mida selle süda soowib. Tagajärg on ritunud iseloom. Korraliku kaswatusse puhul wõib wanasõna tawalisesti oma tõsi-dusega paita pidada.

S e n i k o e r m ä l e t a b k u n i s u u m ä r g.

Tawaline koer wõib hea mäluga hõobelda. Mäletab weel aastate pärast wanu juhtumisi. Koera lööja wõib julge olla, et aasta pärast weel koera hambaid tunda saab, kui koer ta aasta otsa enam lööjat ei ole näinud. Me wõime ütelda: koer mäletab seni kuni suu tõesti märg, s. o. kuni elab. Dieti ei kuitwagi koera suu enne ära. Teine lugu lahejalgsse koeraga. Tee head, niipalju kui teed, homme ununud. Seni kuni ta su heategu weel maitseb, kui sest suu märg, mäletab ta weel seda, aga kui tal ei ole enam seda maitset, unustatud. Restab maitsemine laue nat aega, unub heategemine ju maitsemise ajal. Tee aga lahejalgsse koerale paha, siis astub ta mäletamises neljajalgse wenna radadesse. Tehtud paha kannab ta surmani meeles.

W e d e l p u d r u h o i a b p e r e k o o s,
j a g e p u d r u a j a b s a n t i m a.

Rahtlen wäga, kas wedel pudru jaksab peret koos hoida. Wida enam koeri koos, seda wedelam late! öeldakse küll. Kuid wedelat latet ei armasta koerad, veel vähem teenijad. Wedel pudru ajab pere pea põgenema. Öeldakse warsti: Ei saa süüa! Minult paks pudru, hea roog võib pere koos hoida. Enam õigust võiks wanasõna teisel osal olla: sage pudru ajab lantima. Söödetakse peret liig sage-dasti pudruga, ei seisa pere paigal. Santima võib jarnasel korral kas peremees ehk pere minno. Perel santimine läes, kui uut peremeest ei leia, peremehel santimine läes, kui peret ei saa. Peremehel võib sestki mõttes asja mõista: peremees peab teenijaid otsides nagu santima minema. Igapiidi tahab wanasõna tähendada: perenaine tehti toitudega wahetust, ülepea head toitu andes, siis püsib pere paigal!

Waene on rikka leiwafõrwaline.

Ei või salata, et mitmed rikkad waele waewa ja tööd liialt oma kasuks tarwitawad. Tegemisi tuhat, aga palka vähä. Me otsustaksime ometi liig ühe seltskonna rühma seisukohalt, kui üleüldiselt nähtusels tunnistaksime, et waene on rikka leiwafõrwaline. Ei tohi ütelda, et iga rikas waele sidroni wiisi wälja imets ja ta üdist ennast toidaks. Leidub küllalt rikkaid ja jõukaid, kes waelega sugugi halwemini ümber ei käi kui iga töötægijaga. Wanasõna maksab küll teatawatel tingimistel ja teatawates oludes, aga mitte iga korra. Ülepea võib tähendada, et wahel korde leiduh, millal õige wanasõnagi enam palka ei pea.

Ega kiri waleta.

Kiri ei waleta tõesti, waletawad aga inimesed, — kirjutajad. Wanal ajal wõidi meie rahwa seas tõesti ütelda: Ega kiri waleta. Wanal ajal kiri ei waletanud. Sest wanal ajal ei tunnud meie rahwas muud kui waimulikku kirjandust ja sestki püha kirja,

lauluraamatut, katetismust, jutluseraamatut, aabitjat. See oli tõik. Uugu muutus, kui esimene ilmalik raamat eluturule astus. Tähtsamat tuli ja tõi wale taasa. Wanad tähtsamatud katsusid prohwetitena esineda tulewaid ilmu ette kuulutada. Kuid katse midagi ette kuulutada, sellest sul aimugi pole! Siig ruttu märkas rahwas, et ettekuulutusel tõe alus puudus. Pea tekkis rahwa seka kõnekäänud: „w a l e t a h n a g u t ä h t r a a m a t“ ja tähtsamatut ennaft haleti „w a w a l e l i k u t s“ kutsuno. Selle auu sisse on ilmade kuulutajad tähtsamatud meie ajani jäänud. — Hiljemal ajal hakkas ilmalik kirjandus wõrsoma. Esiotsa ilmus küll walet wäitjel mõõdul, aga itka ilmus seda wahel. Nuemal ajal, ajalehtede laialelagunemisel on wale enesele palju suurema tallermaa pärinud. Walet esineb raamatutes, walet ajakirjanduses. Leitakse ju inimeisi, kes muidu ei wõi esineda kui itka wale suus. Sarnased isikud katsuwad mõne korra kirjateelgi walet wälja laotada. Eepitsetakse walejutte, waleteateid kellegi kohta ja saadetakse trükiteel rahwa seka. Kiri küll ei waleta, aga ta kirjutaja ütlu si ei wõi ustuda. Wanasti oli wanasõna: Ega kiri waleta! täiesti kohal, meie päiwil tuleb kirja ainult armustaja filmaga lugeda.

Kull talupoja kell.

Ennemuiste oli kull tõesti talupoja kell. Muund ajamõõtjat ei tuntud. Kas wõib aga kull enam olewiku talupoja kella aset täita? Wilets mees, kellel parem kell puudub. Selle kella peale ei wõi iialgi loota. Waremalt tõusis talurahwas kuke laulu peale üles. Kull oli äratajaks. Kuid see ärataja täitis halvemalt oma kohut kui Wahatüla lott. Wahatüla lotti löödi wahel paari tundi warem, wahel hiljem, harwa kindlal ajal. Nii hakkab kull wahel warem, wahel hiljem laulma. Suhtub, et kull mõne korra kell 8 ja 9 õhtul juba esimest korda laulab. Peremehele ja perenaisele küll kulle kell kasulik: pere ei saa õõsel peaaegu ma-

gada sugugi, tõusku üles, tehku tööd. Kas niisama kasulik perele, isetüsimus. — Wanasti üteldi tihti weel: Kull talupoja kell, lõuna saks. ärkamise aeg. Selle sõnaga taheti ütelda: talupoeg tõuseb keskööl üles, saks ärkab alles lõuna. Tõesti leitatse weel meie päivil saksu, kes lõuneni magavad, leitatse ülepea isituid, kes päewasti öö ja ööst päewa teewad. Alles peale lõunat tõusewad nad üles, söowad õhtul kell 9 lõunat ja heidawad pärast päitese tõusu magama. Siiski kõik saknad ei ela ammugi sedawiisi. Mõnigi mäletab ütlust: hommikukulda külmetakse, eht jälle: hommiku aeg kuldne aeg! Meid sõnu meeles pidades on paljudel saksitel lõuna lõuna, just nagu talumehel. Igapidi ei kõlba kull kellaks talumehel ega sulasale. Päris kell peab meie päwil igaleühele ajamõõtjaks hakkama.

Issa ees, poeg järel (taga)
eht: Kudas wanemad ees, nõnda lapsed järel.

Pealt näha ei wõi selle wanasõna wasta waielda. Sisaldab see ju elutõtt. Poeg saab tavalisest isä sarnaselt, lapsed wanamate sugusteks. Lapsed pärinwad wanemate head ja wead. Tihti ometi tarwitatakse wanasõna kilbiks pahade kommete kaitsemiseks ja niisugusel torral kaotab wanasõna väärtuse. Issa häid kombid, auusaid omadusi peab poeg tingimata alal hoidma. Ju neljas käst nõuab wanemate auustamist. Tulewad aga halwad kombid, pahed tüsimusesse, muutub lugu. Kas tohib joodiku, warga, waletaja poeg ennast isä eeskujul peale toetada? Küll öeldakse: Kõrbi ei kuku lannust kaugele! aga wanemate halbu kombeid enestest määrgates peawad lapsed püüdma neist lahti saada, lannust kaugele weereda. Kas peawad harimata wanemate lapsed niisama harimat inimeseks jääma? Tihti näeme püüdeid, et lapsed isäisa wiisi rumaluses tahawad elada ja wanemad jälle lapsi isa-

isa wiisi pimeduses kaswatada. Mis iganes halb, ei tohi lastele eestujuts teenida.

Kes kannatab, see kaua elab.

Kannatamisel on Eesti keeles kahesugune tähendus. Kannatada tähendab häda, waewa, valu, wiletsust maitseada, aga ka wagu si midagi oodata. Kummale kannatajale lubatakse nüüd nagu neljanda käsu täitjale pikka iga? Nagu näha, nii hästi ühele kui teisele. Lubamine hea mees, aga kas lubamised täide lähewad, iseläsimus. Kogemused wähemalt tõeks ei tunni sta, et iga kannataja kaua oleks elanud. Mõnigi kannatab, kannatab ja kannatamised mürrawad ta jõu, wiiwad ta hauda. Teisel pool leitakse jälle isikuid, kes kannatawad ja tõesti kaua elawad. Wanasõna Kes kannatab, kaua elab l maksab küll enam trööstimõttes. Kannatajat trööstida tahtes lubatakse talle pikka iga. Dnn sellele, kes niisugust tröösti usub. Tröösti ilmub enam wagana soowina, ilma tõsi se alufeta. Ometigi kannatajal suur kergus sarnane tõendamata tõotuski; see lisab omalt poolst nagu jõudu raskest kannatamisest lenda. Loota võib ju iga kannataja: ehk elab kaua! Goodab ju enamisti iga inimene enesele pikka iga.

B) Mürgilised wanad sõnad.

Parem pörgus peremees kui taewas sulane.

Oleks wanasõna walmistaja pörgut näinud, oleks teist juttu rääkinud. Kuulus Rooma ülem mõis küll ütelda, et parem eemal esimene kui Roomas wiimne olla, kuid taewaga lugu teine: tuhat korda parem taewas wiimane kui pörgus esimene olla.

Ega ma tasku pista,
ma pistan suhu.

Taskest pistmised peab suur hulk oma tõblise mõistmise järele wargusteks, suhu pistmist mitte. Kende aru järele võib ligimese warandust süüa niipalju kui süda soowib. Poistel seega lõik wiljapuu aiad awatud; poisid pistawad ju õunad ja marjad suhu. Teenijad mõiwad perenaise seljataga perenaise mainisi tahtmise järele süüa: rändab ju lõik suhu. Kuid tõlbuse mõiste ei salli tudagi lubata mõõra waranduse suhu pistmist. Ega keegi oma. Mõõra wara suhu pistminegi wargus!

Ega rott mõi wiljasaalwe ära surral

Tawaline waraste wabandus. Aidamehed arwawad: nemad on rotid, kes mõõrast warandusest mõiwad enestele lastu saata, ei ainult lastu palga korral, waid igal juhtumisel. Sälle teised, kelle hoolets mõõrast wara usutud, peawad endid niisama rottideks nagu aidamehed. Aga wargus jääb warguseks, ükskõik, kas keegi eemalt läheb warastama ehk et mõõra waranduse teisel asuwal isil seda warastab.

Ennem wats rebenegu kui hüwa rooga üle jäägul

Priistajate ja prassijate armas tööstisõna. Priistajad ja prassijad teevad endid loomade sarnasiks. Loomadki oskavad söömisega aru pidada, ainult weised ristilheina põllule saades mitte. Seal sööwad weised endid lõhti. Prassijad tahavad seega weiste sarnasiks saada. Inimese juhtsõna olgu: pea aru söömaga ja joomaga! Hüwa rooga jäägu teiseks korraks ja teistelegi!

Anna ihule, mida ihu igatsseb.

See wanasõna on iseäranis kõigi joodikute ja lihashimude mudas pöörlejate lipukiri. Joodik armab, et ihu joomist nõuab ja sel põhjusel annab ta ihule nii palju alkoholi kui see iganes igatsseb. Lihashimu orjajad jälle armawad, et mis himud neil iganes südamesse tärlawad, nad neid kohe peawad täitma. Himudele annawad nad täiesti wabaduse. Aga elu kogemused tunnistawad liig selgelt, et himude tuled himude orjajad ei puhasta, waid põletawad, põletades orjaja ihu ja hinge ohwriks wõtawad. Anna ihule, mida ihu igatsseb! on tiusaja käsl. — Himud ei tohi meid ära wõita, waid me peame himusid ära wõitma. Himusid maha rõhudes ja ära wõites anname eneste kohta tunnistust, et me tõesti wabaduse jüngerid oleme, kes oma turja Bathuse ega Astaroti ikkesse ei pane ega Weenuse orjaks saa.

Joodiku õnn ei lao kuskil.

Waletroost! Mõne korra juhtub küll, et joodikul mõnigi ettewõte õnnestab, kus joodik muude armamise järele oleks pidanud laela murdma. Kuid üks, kaks korda ei ole iga kord. Korra saab joodiku mõõt täis, õnn laob nagu suits, ja õnnetus, häda, wiletsus sajab nagu saja küünega joodiku finni.

Joodikud kukuwad pehmesti.

Mõne korra küll. Teise korra, palju sagedamini kukuwad nii, et enam üksi plaaster nende haawa ei kata ega üksi tohter neid enam aidata oska.

Jumal päästku pageja (põgeneja) ja wäsitagu tagaajajad!

Siig üheksilgne wanasõna. Wõiksimi niisugusel korral matsta lasta, kui kedagi täitsa ilmasüüta taga aetakse. Mis ja ütlesid aga, kui keegi ju hobuse warastaks. Kas palusid, et Jumal tagaajajad wäsitaks ja warga awitaks ju hobuse ära wiia? Niisama wähä kohal see soow ülsidid niisuguse kurjategija tagaajamise puhul. Niisamafugune sündmata wanasõna ka: üks patt wõtjal (wargal), üheksa tagaajajal.

Jumalal aega küll, kui aga peremehele leiba on.

Laiskade lause. Laisad wenitawad tööd pikale, endid Jumala ajaga tüöstides. Päewad küll otja ei lõpe, kuid tööde wenitamine teeb peremehele kahju, lõpetab peremehe leiba.

Kanna wiha magu ja tee magus nägu.

Jesuittlik õpetus. Dige mees näitab oma tõsist nägu. Huntli ei muuda ennast enne lambaks lambakarja murdma minnes. Salalikka leidub maailmas ju muidugi miljoni laupa. Ei ole enam tarwis nende salka lastwatada. Nägu olgu südame peegel.

Kes Jumala wilja tohib põlata!

Jumala wilja peame tõesti tänuga wasta wõtma. Selle wanasõna tarwitajad ei tähenda Jumala wiljaga aga mitte Jumala wilja, waid kuradi wilja — wiina. Wiina on meil luba põlata, jah meie õigus nõuab seda põlata. Armastame kuradi wilja, anname endid kuradi orjiks!

Kui sõnad puuduvad, lasse käsi käia.

Wilets mees, kes rusitaski õigust otsib. Tark, dige mees seletab asja sõnadega. — See wanasõna kihutab tülile ja peksmisele. Tüli ja peksu kannul läib aga

kohus ja karistus. Rahetseb igamees selle wanasõna tähelepanemist.

Üks lord pole ühtigi.

Kummal wabandus! Üks lord üks on itka üks, mislalsi aga null. Olets üks lord ei ühtigi, siis olets lats korda üks lord ja et ükslord ei ühtigi ole, ei olets lats lordki ei ühtigi. Niisama kolm, neli, wiis jne. korda. Üks lord tehtud tegu ei saa iialgi tegemataks teha. Üks lord antakse tihti küll andeks, aga üks lord on jellegi poolest itka üks lord.

Süü ühte, patt pooleks!

Kurjategijate wanasõna. Kurja tehes mõimad lats kurjategijat küll ühewõrra süüdlasteks saada ja jääda, aga patt püsib termena. Iga süüdlane wastab oma patu eest. Saadana troost, et süü tegijad kahetse poole patuga ära pääsewad.

Üks ohuks, teine rohuks,
kolmas, neljas hingewõtja.

See lause käib wiina kohta. Ohuks ega rohuks pole üks ega teine iialgi, küll aga, nagu öieti öeldud, on kolmas ja neljas hingewõtja.

Wale jutu jätkuks.

Õnnetu, kellel parem jutu jätk puudub! Wale on saadanaft, waletaja saadana sulane. Waletaja soetab enesele mao laelahteks, kellest enam ei lahti saa. Sest laelahtest tunnutse isit itka ära.

Wõlfsiga naine mõetaks, pettega pere peetaks.

Wõib küll wahel juhtuda, et wõlfsiga tütarlappi kositaks ja laulatataks. Beig maalib neiu kuldmaagesid ette ja neiu waene usub neid mägesid. Niisama mõib mõni peremees petiste töotustega mõne aja peret koos pidada. Aga igal ajal oma aeg, niisama wõlfsil ja pettel. Siig pea märkab noorik wõlfsi, pere pette,

Siis taru tarjas. Tarwis taru aga tarjast hoida. Digusega mõla naene, digusega pea pere. Digusega ehitatud koda taljulinde, mõlfiga ja pettega rajatud — unilde rajatud. Digus ainult õnne pärib.

Rüll keel toidab.

Keel toidab tõesti hulga väge. Tuleta õpetajaid, advokata ja muid ametimehi meelde; nad peavad hästi oskama kõnelda, siis saavad leiba. Kuid tavalisest ei tarvitata seda wanasõna ses mõttes. „Rüll keel toidab“ tähendab rahwa arvamise järele: waleta, peta hästi! Waleta teistele juwd filmad täis, teised usuvad, saad niisuguse waletamisega mõne tüki hinnata ehk pool muidu kätte. Waleta, et raha kadunud, hobune warastatud, maja põlenud ehk muud sarnast, teised annawad abi. Riida oma kaupa kuldselt, teised usuvad, maksawad kalli hinna. Keel toidab ehk paar päewa küll saiaaga, pärast aga eluaja weega ja leiwaga.

Ma ei ole wõtnud, see toodi mulle kätte, ehk: majasse.

Mõlbrite, räiseppade, kingseppade ja muude sarnaste ametimeeste igapäewane wabandus warguse puhul. Mõlder arwab: wõin ju wahel kolm mattigi wõtta; kertsimil: wõin klaasi kolmweerandit täis walada; rätsepp: peremehe riide otjast westiriide enesele lõigata. Kõikidel üks mõte: pole wargus; ma pole ju wäljast wõtmas käinud, toodi koju kätte. Kuid wargus lõik, mida ligimese luata enesele wõtad, wõta õõ warjul wäljast ehk lõikide nähes tuast. Warga nime pärib igaküls, kes õõjüngri wiisil enesele lüdagagi wõõrast warandust omandab, kui teda ta alati warga karistuse paragrahwid kätte ei saa.

Mees, kes petab;

narr, kes petta lasseb.

Wist Kawala Hansu wälja arwatud wanasõna. Oli ju Kawal Hans meister petma ja wanapaganat

narrits pidama. Kuid petja ei tohi iial mehe nime landa, waid piab ennem saadana taimu nimega leppima. Saadan petjate peremees ja isa, petjad saadana poisid. Narrits ei saa iialgi see, keda petetatse, waid jääb sadakorda auusamaks meheks kui petja. Isegi targem professor wõib mõne korra petta saada. Laseb keegi enast ometi igapäew petta, siis laotab ta maailma filmis küll osa lugupidamist.

Mida suurem teelm, seda tuldsem õnn.

Mõne korra õnnestab küll teelmi läes kõik, nagu Kawalast Hansustgi näeme. Aga ükstord langeb kott kõige Hansuga jõtte ja Hans upub. Kuldsel õnne järele tuleb igale teelmile omal ajal raudne õnn: ahilad laela, ahilad läsi ja jalgu! Ülelohus ei jää lotti, waid kargab kas lotist wälja ehk purustab kotti põhja alt ära. Õnnetu, kes paha tehes kuldsel õnne otsib!

Natuke waletada, natuke warastada, siis saab maailmas edasi.

Ehk: Natuke waletada, natuke warastada — poole adra maal!

Üleüldine, hirmus wanasõna. Kihwtitill rahwa elu karikas. Opetus saadana loolist. Walega saatis sadan Aadama ja Gewa langema, walega ja wargusega tahab ta meiegi aja lapsi langemisele saata. Natukese peale ei panna rõhku: ükstord pole ühtigi. Natuke kihwti lõpetab aga elu. Väike wale, väike wargus saadab warsti suurele. Jumal ei tee ülepea väikese ja suure warguse wahel wahet, kui ta maapealne lohus warguse ja wale suuruse järele nihtlusti mõistku.

Põõra film Jumala poole,
jätta selg wallatuse poole.

Roomlastel oli jumal Jaanus; sel oliwad filmad ees ja taga, waatasiwad siia, waatasiwad sinna. Wanasõna käseb Jumala peale waadata, aga ühtlasi

maailma — wallatuse peale. Ei tohi iialgi filmatirja teener olla, maid kui ledagi teenitakse, siis ihust, hingest. Wallatusele, maailmale hundipass, kui tahetakse ristiinimesena elada.

Pudelid on purjutada,
kurjad naised hurjutada,
neiud noored noppida,
koerad aga kollida!

Torukübar peas, aga sarve otsad paistavad alt wälja! Tunnistawad, kes torukübara laudja: wana kuri ise. Zoomist õpetab see mõttesalm: pudelid on purjutada. Pudelid pole sugugi purjutamised, neil on muudgi otstarbet. Tunnestawad pudelid ainult nime-
tatud sihti, siis parem puruks. Kutsus aga pudel purjutama, — põgene nagu kihwtise mao eest. — Kui palju hurjutamine kurje naissi parandab, jääb küsitawaks. Hunti hurjutatakse, kui ta hunt hurjutusest wäha hoolib. Hurjutamine ei saada kurjale naistele kasu, ennem aga hea sõna ja õpetus. — Koeri kollida tunnistab jällegi alatut meelt. Paraku on koeral Gestis koera elu. Tõugatakse ja lüüakse liig tihti ilma põhjuseta. Ilmaegu ära keegi koera kolligu. Ei ihka ju ise keegi kollimist. Ei pea siis ta koera muidu kollima!

Wõõras hobune, oma piits,
sellega (seda wiisi) wõid hästi sõita.

Tihti öeldakse ka: teise seljas hea liugu lasta. Niisama ka: Wõõras nahkees, kaks kaus-
tatait maha, oma nahkees, ei rihtmagi. Katsu aga ühtlasi, kui hea see, kui teised sinu seljas liugu lasewad. Wõõra hobusega sõidetakse tawalisesti nelja, oma hobune lastakse jammu käia. Aga mis tahad, et teised sinule teewad, tee teistelegi. Ei ole õige teise üdi wälja imeda. Lase wana sõna nii maksta: oma hobune, wõõras piits, sellega wõib hästi sõita. Nii hästi

tui oma hobusega sõidab, sõida mõõragi hobusega. Ülekohus mõõra waraga teisiti ümber käia tui oma waraga.

Wiin waest röömustab,
sool südant linnitab.

Wiina rööm lühike rööm, tui ka waesed ja rik-
lad seda taga nõuavad. Wiina röömu kallal alati
kaasi ahastus. Barem silmapilklise röömuta tui kuu
asiahastusega. Wiin ei anna röömu kellegile waesele,
küll aga linnitab sool südant. Wiinal kaasas wennab,
õllet omatsed; ja need kaaslased kannawad alati kurja
südames.

Patt papile, ülekohus tõstrile,
mis üle jääb, kiritumehel!

Patuoinast tarwis otsida. Eks neid kiritu juurest
leita. Hea ülekohut teha, tui ülekohutu ja patukandjad
teadu pärast. Sjeküsimuselt jääb, tui hästi patu ja üle-
kohutu weeretamine kiritu ametnikkude selga õnnestab.
Dugu läheb alati nii, et ülekohutu ja patu tegija korra
ehmatusega märkab, et papile, tõstrile ja kiritumehel
määratud pahed ta oma seljas on ja ta ise peab nende
eest wastust andma.

Mõisas lase käsi läia.

Kärmeesti käia tööd tehes? Nii peaks arwatama.
Kuid tõepoolest ei mõtle keegi mõisas kärme töö peale,
waid palju enam peab igaüks oma pühaks kohuseks mõisas
tigu osa esitada. Mida tähendab siis käe käia last-
mine mõisas? Seitsemenda käsu ärakootamist katelismu-
sest. Mõisas lase käsi käia — esineb niisamasuguse
õpetusega nagu mitmed ennemuistsed jutud, mitte ainult
Geesti, waid just niisama Saksa omadli: rikkalt võib
warastada, mitte waeselt. Mõis aga on rahwa silmas
rikkuse mõistega ühendatud. Kuid Jumal, kohus ja
tõbliline elu ei tee warastawate asjade omanikkude wa-
hel wahet: wargus wargus, ülekõik, sellelt warasta-

daske, kerjajalt, mõisnikult ehk kuningalt. Kuusa isiku põhjusemõte: igale ühele oma! Selle põhjusemõtte järele tuleb läia. Wanašõna: mõisas lasse käsi läia! saadab efsiteele, saadab wangitorui, saadab jumaliku nuhtluse alla.

Mets ja meri on lõilide päralt.

Nimetatud wanašõna ilmub mitmes teises, nagu näituseks: mets ja jõgi on lõilide päralt; ehk jõe asemel wesi. Oeldakse koguni ilma mingisuguse wiisakuseta: Mets ja naisterahwas on lõilide päralt. Wiimase rumaluse kohta ei maksa pikemalt sõnu raisata. Et meri lõilide päralt oleks, see näitab suuremale hulga täiesti arusaadaw olewat, vähem juba, et jõed, järwed ja weed lõilide päralt oleksiwad. Amerika põliste metsades ja Afrikas asumata maadel võib nimetatud wanašõna wõidulippu lehwida lasta, aga meil esinewad olud teises walguses. Meil makswad ju Kalewala sõnad (XXIX, 131—134)

— — maad on juba jaetud,
põllud peenrateks mõõdetud,
arudesta liisku wõetud,
nurmedesta kohut käidud!

Kui keegi enesele meil metsa ostanud, kas rahul sellega, kui igauks jeda oma omanduseks peab? Ehk niisama jõe, järwe? Muregi kohta makswad seadus, et see teatavas lauguses lalda omanikule kuulub ja alles laugemal ühiselt omanduseks muutub. Mets ja meri lõilide päralt ainult Afrika asumata mais!

Läheb õnneks, siis hea,

lähed nurja, saab süüa.

Seega ettemõtmine kasulik igapidi! Missugune on niisugune ettemõtmine? Wargus. Wargad tööstiwad endid: lähed õnneks, siis hea, lähed nurja, saab süüa! Ei õnnesta wargus, loodawad wargad wangis

istudes ometigi priileiba saada! Wiletsad kõi, kes endid niisuguse halwa wanaõna najale toetawad! Priileiwa asemel teenitšiwad wargad waljumat nuhtlust ära, sest et priileib neid just trööstib.

Dma leitud, wõõras warastatud.

Selle wanaõna loojal on õiguse mõiste alles pooleli arenenud. Arusaamisele on jõutud, et warastatud asja wõõrats tuleb pidada. Paraku on sarnane arusaaminegi poolik. Ei ainult wõõras tohi warastatud asi olla, ei, ta peab palju enamat põletaw tuluke olema, kelle eest kaugele tuleb eemale hoida. — Seiu omandamise mõiste on täiesti wälja arenemata. Seidu ei tule omaks armata. Paraku ei ole leiu poolest tänapäewani suurt edenemist märgata. Weel olewitus wallitseb laialt arwamine, et leitud asja omaks võib pidada, niisama nagu rannarahwa seas uslumine, meres leiduwad ained laewaõnnetuse korral kuuluda neile. Glu näitab, et kaotaja asja kaotamisega oma õigust asja kohta weel ei ole kaotanud, niisama nagu meremees mere õnnetuse korral õigust laewa kohta. Seadus loeb leitud asja omandamist warguse liiki. Leiad midagi ega taha leiu pärast waraste liiki langeda, siis on kohe leiust politseile ilmutada ja muulgi wiisil leidu muile teada anda. Ei ilmu määratud ajajooksul leitud asja omanik asja järele, siis alles võib ametiwõimude luul asja omaks armata.

Wõrdlewad kõnekäännud.

Käib nagu last palawa pudru ümber.
Nagu wiies ratas wankri all.
Teraw nagu ohaas.
Osaw ronima nagu orawas.
Kuri (walus) kui taruohaas.
Must kui tuletukk.
Tugew kui laru.
Wagab kui tuhakott.
Raste kui tina.
Märg nagu kalamees.
Range kui lont.
Tuli nagu püssipaul.
Just nagu supp soolata.
Walge nagu lastetoht.
Kukkus nagu püü poeg.
Just nagu ladalapõõsas.
Just nagu meelest ära.
Nagu regi liiwa peal linni.
Paljas kui pealiu.
Nagu näljauldaft wälja lastud.
Wagab nagu surmaund.
Nagu lõõlese triwaluu (=liig peenite).
Kuula nii et lusi ja häbi.
Nagu sea seljas sadul (kui midagi ei passi).
Rõõmus nagu lastwats ruttul last pead otsas.
Käed nagu sia jalad (=mustad).
Pea lastis kui wanapagana toera händ.
Kartohwliid lõhti kui sia suu laial.
Wõtawad kui waresed kirju toera kallal.
Puru kui ussi jahu.
Hobune täis kui trull.

Lobiseb kui harakas aia teivas.
 Häbi suurem kui härg.
 Tühi kui mustlase kaeltott.
 Terwe nagu kala wees (nagu purikas).
 Sahe ja mahe kui sulane hane rasw.
 Nagu wasar (haamer) naela pihla.
 Nagu färbes ämbliku mõrgus.
 Must nagu paja põhi (abju ots).
 Arg kui jänes.
 Teab nii palju kui juut sialihast.
 Kargab kui konn.
 Nagu konn mäta otsas.
 Wisla nagu hundi lorku (karule kõrisse).
 Seiwatüft nagu tulle pea.
 Weniwad nagu kõie otsas.
 Nagu jänes tite woodis.
 Nagu kass ära söönud.
 Weereb nagu muna peal.
 Lihaw kui luts.
 Dotab kui päewa pilwe takka.
 Nagu piibuõli nssile.
 Sirge kui õsi.
 Sulas nagu suhtur juus.
 Sajab nagu uawarrest.
 Loll nagu kõstri wasikas.
 Tart nagu luuawars nurgas.
 Mägab kui kins maas.
 Tühi nagu sandi lott.
 Palja peaga nagu kanawaras.
 Wedas nagu kassipoega õle kõrrega.
 Kardab nagu tuld; hoiab nagu tule eest.
 Nagu tuli talus.
 Wisa nagu hundi liha.
 Laidab nagu färbes firitu ehitamist.
 Passib nagu käsi kindasse.
 Rawal kui kolme walla hunt.

Nagu kuri waim hinge järele.
 Elawad nagu warblased nius.
 Nagu weetilk panges.
 Tahab nagu siga sügada.
 Puhas kui täht taewas.
 Tuleb taja kui täi.
 Raob nagu wesi sõelast.
 Nagu wesi hane seljast.
 Sugulane nagu wiies wesi taari peal.
 Tõsi kui tõrre wesi, wale kui wafika roff.
 Nagu kiwi wette (meresje).
 Elaw nagu sulahõbe.
 Numal kui oinas.
 Sile kui sea muna.
 Tühi nagu muna loor.
 Otsib nagu nõõpnõela.
 Tõstab nagu oras pärast wihma pead.
 Rõht täis nagu lõrwekitsel.
 Wagu täis kui Watsi wafikal pilliroos.
 Läheb kui lüpsitu töö, muud kui toru pane-

mine raste.

Läheb nagu lepase reega.
 Segamini nagu Sooba - Siimu sõõgipalwe.
 Rahe wahel nagu Moora sepp.
 Teraw pealagi nagu tigedal loeral.
 Kõõendab nagu pörjas aia wahel.
 Pikk nagu pühade wahel.
 Raha nagu noorel juudil.
 Nagu hani otsib seal pead.
 Wanad nagu purihambad.
 Sõtkub nagu sawi sees.
 Silmad peas nagu prognad.
 Jootsewad nagu soendid.
 Njab nagu härja joru.
 Käib nagu mõrda waatamas.
 Njab nagu sarwe.

Nägiseb nagu külmad nõel.
 Väigivad nagu juudi püüfid.
 Sajab kui kirwe warrest.
 Kadus nagu wana kuu.
 Kena kui kelgu jalas.
 Just nagu jõulu lapsad (=hea lapsaleem).
 Teraw kui habeme nuga.
 Pime kui trott.
 Wõi kui meewaha.
 Nuuskur kui siga.
 Tasane kui lammas.
 Paras nagu rufilas kilmule.
 Wett jookseb nagu westi filmast.
 Mees tuleb nagu reffe reega (=tiiresti).
 Wlagab kui jahukott (=raskesti).
 Täis nagu laan (=joobnud).
 Walge kui ahjurind (=pilge).
 Walge kui kihulase kohupiim.
 Lühike nagu odra wiht.
 Pikk nagu lipulatt.
 On nagu wilast (=suur).
 Kedrab nagu ööema (=kedrab pimeas).
 On nagu mehe mõistatus (=wäilse laswuga).
 Raine nagu lõhna topp (=must, lasimatta).
 See tuba nagu pott.
 Pea nagu sassi kubu.
 Hädas kui mustlane mädas.
 Lühike kui lõõts.
 Wõtab nagu loer londi wasta (=tänamata).
 Laks nagu kerisele
 Wista wihma lätte nagu mulne tähtsaamat.
 Nagu hanele wett selga.
 Säng nagu karulawa (=lai).
 Rinni nagu angerjas liiwal.
 Ilus nagu ladwa õun.
 Elab nagu puu metjas (=üksi).

Nagu tui kunagi (=mõistlik, hea).
 Tütib nagu tõut kallale.
 Tuli nagu uni selga.
 Säriseb nagu rasw pannil.
 Nagu kärbsed meepoti kallal.
 Käib nagu surmawari.
 Jäi nagu üle nuatera elama.
 Nagu keele peal, aga meelde ei tule.
 Pirelewad nagu koer ja kass.
 Katenud nagu haudunud lina.
 Just nagu Märn-Madu sell (=räbalates).
 Kräutsub nagu määrimata wanter.
 Wahib nagu härg wõõriti teise peale.
 Laulab nagu lõoke hommikust õhtuni.
 Just nagu loodud paar.
 Ühel nõul nagu kaks koera kunagi.
 Nagu karmu peal (=hädaohtlik).
 Nagu koera selga (kerisele) wett wisata (=il-

maegu).

Nagu pead tulesse pista (=hädaohtlik).
 Nagu pulma peremees palju jalu.
 Kõwer nagu piibu süü.
 Kuuw nagu pipar.
 Dotab nagu hunt hobuse huult.
 Kõrbi kui pung.
 Tühi kui näljajaladast wälja lastud.
 Täis kui waat.
 Laiß kui worst.
 Riitas kui Riia kisas.
 Wäike kui sea film.
 Kawal kui rebane.
 Pime kui sant.
 Rumal kui wares.
 Tühi kui Rubja hunt.
 Riibe kui lesma wesi.
 Kõwer kui hiire teerada.

Punane kui terise kiwi.
 Pea kui kuhjalawa.
 Silmad punnis kui õle-sööjal.
 Wana kui jätis.
 Röögib kui torupill.
 Wana kui losk.
 Karwane kui kadaka pööjas.
 Tillike kui tiriwimm.
 Kawal kui kaula tõht.
 Süda täis kui sea tapjal.
 Kiriwene kui Wardi sant.
 Doeb kui Surju sant.
 Muft kui nõgi litas.
 Kägiseb nagu külmestanud regi.
 Wäike kui aabitja luff.
 Külmi kui hundi laut.
 Tühi kui hurda peni.
 Podiseb kui pudrupada,
 Wesine kui lõrts.
 Kõnnib kui lastud laskun.
 Räänab tööd kui laru.
 Kõlab kui Jeeriku (Geriku) pasun.
 Kõwer kui ristirehe wanapagan.
 Gre kui Wiru wäraw.
 Nälgas kui Näätsaani losk.
 Baras kui rufilas silma peale.
 See nagu suust maha sadanud.
 Just nagu roti lõa pulk.
 Tingib kui juut.
 Ohtub kui saare süsi.
 Jalad kui metetoojal.
 Onne kui tõrwa.
 Sitke kui näsu.
 Hele kui tinapill.
 Riisendab nagu lüpsipill.
 Just nagu inimese mõnitus.

Uhte nagu hernehirmutus.
 Saab omaga läbi nagu Tuhalaane mees leiwaga.
 Tema nägune, nagu suust maha lutfunud.
 Suur nagu taro.
 Hele nagu hiidlase kere.
 Rõrge kui kihulase kirik.
 Riitleb nagu konn mättal.
 Rõwa kui tare pörand.
 Pea nagu aidawall (=pea haige).
 Nagu pudru ja kapsad koos.
 Jootseb kui hobune.
 Jäme nagu lihunik.
 Räed kääritud nagu nülgiäl.
 Nagu tubakat suhu, filmi.
 Nagu koeral kont suus.
 Nagu koera kaelas worst.
 Nagu tuli takus.
 Must nagu Raka oinas.
 Jootseb läbi nagu wesi sõelast.
 Pime nagu sügisene öö.
 Tuim kui wa taot härg.
 Näri kui tuss.
 Soolane kui pisu.
 Silmad nagu waeje wõi karbid (=suured).
 Nina kui wana moodi aia nurg (=kongis).
 Waene nagu kirikurott.
 Wits kui wiisa nina.
 Muik kui mullune jänes.
 Pea kui herne hangu täis (=sassis).
 Pea kui Kesse mets (=sassis).
 Nagu põrgu tõmmu (=pahur).
 Üks sool nagu koeral,
 Nagu seal sadul seljas (=midagi sobimata).
 Täis nagu lähter.
 Uhtust täis nagu konn.
 Nagu siga rutit harinud.

Keeda nagu särta.
 Krootsub nagu lonn künkal.
 Wabadit peres nagu täi lasulas.
 Riisendab nagu ratta peal.
 Suu nagu ranna Kadri feelit alt (=ropp).
 Suu nagu kulp leent teeta ja sea sööki tõsta
 (segamini rääkija lohta).
 Eöb tui hobune.
 Sile tui uakunn.
 Just nagu herne tärbis (=lahja).
 Dibe tui kala.
 Dibe nagu angerjas.
 Walge tui kasetoht.
 Punane tui maasilas.
 Sinine tui jõhwikas.
 Wiriseb tui kärnane pörjas.
 Hädas tui lits kiritus.
 Sile tui hülge.
 Wihma tui uawarrest; tui wardast.
 Lund nagu lotiga.
 Raha tui lauluraamat (=palju paberiraha).
 Raha tui raba.
 Rääb nagu tigu.
 Rääb lõweriti nagu uss.
 Sirge nagu küünal.
 Teraw nagu naastel.
 Rääb nagu läbi üle kõrre (=pikkamisi).
 Tüdruk nagu Salsa õun.
 Nagu nõgesed särgi sees.
 Waene nagu lind.
 Wait nagu nui.
 Tutsub nagu lamba saba.
 Seisab püsti nagu küünal.
 Rimbus nagu loer kiritus.
 Nagu kala õnge otjas.

Mõistatusliied kõnekäännud.

Rübarat tergitama = rikkaks saama.

Karwad püsti tõusma = lartma, wihasels saama.

Galle ube (herneid) saama = püssiga lastud.

Punased pütsid jalga saama = palju raha saama.

Habemega kõrtsi põrandat pühlima = purjus pitkali olema.

Jumala wiljast wäfind olema = joobnud.

Tagaotsa kollima = petama.

Kiriku rewisjonis olema = surnud.

Rahwaraamatut lugema = tühja juttu jutustama.

Elu warna otsa wistama = ära pooma.

Rahe peaga olema = ruttu nõuu leidma.

Korstent ette panema = piipu põlema panema.

Ühe otsaga olema = palju lobiseja.

Luid, konta hunikusse wistama = magama heitma.

Just tui õhtjepoolil = paks naisterahwas.

Raks lätt rinnale saama = surnud.

Kewadine külaline olema = külasi tühja kõhuga tagasi tulema.

Teine regi teise seljas = puutalbadega regi.

Lasnud saiategijal wammuse hännaga suud pühkida = wammuse hännad poriga ära määrdinud.

Hullu pööra tegema = ettearwamata tegema.

Pölenud käsi olema = seda lartma, kelle poolt torra hirmutatud.

Papi figu sõõtma = leeris läima.

Seni walge wäljas tui ahi astmas = seni hiljaks, tui laisk minema.

Sawitoormad tulewad = mõid tehakse.

Punane kull latusel = tulelahju.

Hammasi ihuma = wiha kandma.

Wust tass wahelt läbi jooksuma = tüli tõusma, riidu minema.

Hagu alla panema = enne pruukosti jõoma.

Pikkade näppudega = warastama.

Selga sirutama = puhlama.

Kopsu peale käima = raskest tööd tegema.

Eest warawast wett wedama = olsendama.

Tuld wette tegema = waletama.

Tühja püssi lastma = waletama, tühja juttu

õnelema.

Kaar õitsemas = muist rohtu kasvamas.

Põhi alt ära = nälg läes; kõht tühi.

Wiimsest august wilistama = häda läes.

Rahla üle filma tõmmama = magama.

Jalgu taga wedama = pilaldane, laisk.

Weresulgist wälja saama = täis kasvama.

Dinnu petist wõtma = hommitu wara jõoma.

Liiva Hannus ära kutsunud = surnud.

Talle jalg nina all = nina tatine.

Worstiaida wõti kadunud = kõht haige.

Suud werestama = hommitu wara jõoma.

Eesti jaksatele püülileiba tegema = sigadele aganaid farjama.

Wäikest kana katkuma = pahandust seletama.

Pütsipapi laulatatud = laulatamata.

Sinikael pigistamas = wiin hakkab pähe.

Putli mängima panema = põgenema.

Hing lõngaga kaelas olema = nagu surmasuus olema.

Toosu wälja saatma = surema.

Täna on tuul põhjast = leem liig foolane.

Puugits minema = liig palju jõoma.

Pita korstina all käima = kõrtsis käima.

Kirikuwõla eest ära wõtma = ära surema.

Kõwerade sõrmedega olema = natuke warastama.

Wedelate kruwidega (lepaste kruwidega) olema = poole aruga.

Pita pöidlaga olema = natuke warastama.

- Waimude riigist tulema = magamast tulema.
 Wooses keelelugu latti murdnud = keel pehme.
 Satsjamaale minema = ahju peale minema.
 Kiwitülasse minema = Tallinna minema.
 Wiru Peterburki minema = Kalweresse sõitma.
 Wenelasi korteris pidama = prussjalad majas.
 Näppu wõtma, käsile wõtma = taplama.
 Tedre leiba ja kase juustu jagama = lastele
 witsju andma.
 Kodaraid täima panema = jooltsma.
 Bajal jalad all = leema.
 Piim lepa ladwas = lehmad ei lüpsa.
 Jalgu tuiwatama = jalad püsti.
 Rõrtfi renti maksmas täima = joodit.
 Pool hunti ära neelama = pool korteri wiina
 jooma.
 Rehale talguid tegema = wiina jooma.
 Nõjale tанда taha panema = läbi lööma, rais-
 tama.
 Kananahk seljas = wastu hakkama; hirmu tundma.
 Wususe panema = ära sööma.
 Wiimase tuhande pääl olema = lõpemas, lagu-
 nemas olemas.
 Ragu ussi maa fisse tapma = wõlga mitu korda
 järele maksmas.
 Bett ahju tulnud = häda läes.
 Warese jalgu walama = halvasti kirjutama.
 Wiimast pilli mängima = wersti otja haama.
 Abrami näinud = joobnud.
 Silme wahe tuld täis = asjad halvasti.
 Wiimse graadi pääl = lõpp tulemas.
 Sõda puzsulinna all = karistama.
 Pillerkaari pidama = naljatama, lusti pidama.
 Hunti lastma minema = tõrtfi minema.
 Uru peos = lõpetus.
 Sing puhul = üle jõuu.

- Baha pilli lööma = nutma.
 Esmene taru kasutas = peksa saama.
 Wiimne wiuli tüft = nutma.
 Wiiel waresel wedama = wähä.
 Silma pista = wähä.
 Keelt alla wiima = hästi maitsema.
 Silmast suhu = nutma.
 Nõelte otsas olema = piinlikul seisukorral olema.
 Walge musta peal = wähä; kirjast.
 Harja walu peale = palju tülitama.
 Weri sarwe all = laist.
 Näpuametit pidama = natuke warastama.
 Kõrwataha kirjutama = meeles pidama.
 Hambusse puhuma = waletama.
 Teise naha peal liugu lastma = teise warandust
 raistama.
 Hagudest aeda mööda minema = halwast lugema.
 Willased roovad ja lepene loof = laistust.
 Jalad weel külmad = tehaw, asumisel.
 Büksa jalga panema = rikkust koguma.
 Saew rikki = laps sündinud.
 Eit lapsega lawal = raske töö ära teha.
 Pikk päew õhtus = laua oodatud käes.
 Sitital filmad peas = laps liig toredalt riides.
 Kats rohtu söömas = pois piipu põletamas.
 Kats mütsi peas olema = joobnud.
 Kümme paari härgi ees = hoopleja.
 Reitsi auu warna wisanud = efsinud tüdruk.
 Metjast mehele saama = efsinud tüdruk.
 Kesa noorik üle aia astunud = efsinud tüdruk.
 Sellele on jala peale astunud = efsinud tüdruk.
 Klaasi põlja waatama = joobnud.
 Kõrge trepi poes olema = kaduma.
 Hakkab üles ütlema = otsa saama.
 Hambad warna = lõik otsas, puudus majas.
 Haned käiswad alles palju jalu = wäga wara.

Üleüldised kõnekäänud ja ütluje wiisid.

Uit täis aganaid, salw täis samblaid (=kehv).

Ustub nii, et täi jala alla ei jure (liig pikkamisi ;
arutorrall liig ruttu).

Ufi on ontš.

Uugu kõrwaft on terwe.

Ufi alal olgu, tarwis ärgu tulgu.

Uia teeb, auß järel.

Uitüma andjale, kaks kätt kandjale.

Uhju pääl istu, waata, kas jaad kindraliks.

Umet enesele, töö teisele.

Uts teeb, Hans ei tee, Uts näeb, Hans ei näe.

Ura ikka sõida karuga ; hüppa enne hundi selga
(sellele, kes mõimatuid asju tahab ette võtta).

Ura karda, uus laew, wanab kiwid (=troost
laewameestele julgetš edasi sõitmiseks. Halb troost).

Ura võta vihaks ega pane pahaks ! wastatakse :
Wihast saab hea õlle ja pahast hea piibu.

Ura wiska kiwa teise katusele, kui oma katust
klaasist.

Ura palu pikka surwe, waid sooja.

Ega rott wõi salwe surra.

Ega surm seda võta, keda palutakse.

Ega surm sinna tule, kuhu kutsutakse.

Ega mull see warna otsas ole.

Ega ma sinu juure ometi kerjama lähe.

Ega lapsest kahte kaswa, et nii hellitad.

Ega riist süüa küfi.

Ega seisumisest kõhtu täis saa.

Ega ma ole kotis kaswanud (tean mõndagi).

Ega wana karu õpi tantšima.
 Ega sellepärast talli laotada, kui ta loom lõppes.
 Ega paljas nõel taslus püsi.
 Ega tee peal heina kaswa.
 Ega maa wilja sigita, taewas sigitab.
 Ega nõelaga põtra tapeta.
 Ega kitse larnarits panna.
 Ega kirikuherra kurti pärast tahte jutlust tee.
 Ega kiski ei kiskenda.
 Ega leem walge saa, kui pada roostene on.
 Ega tast tahte nahka saa (kui kaks tööd korraga
 teha antakse).

Ega „ole terve“ hobust toida.
 Ega sõda too soola, leiba.
 Ega sawi sünni süüa.
 Ega surm pole mägede taga.
 Ega puno püüda puude pealt.
 Ega kaks ole südant ära sõõnud.
 Ega soe konti riku.
 Ega talw taewasse jää.
 Ega wana koer walet haugu.
 Ega ta wõikarp ole, et wähenemist kardab.
 Ega ta kartuhwlipudrust ole, et latti lähed.
 Ega ta suhkrust ole, et wihma käes sulab.
 Ega wits konti riku.
 Ega emawits wigasels löö.
 Ega amet leiba küsi.
 Ega kiwi ühe poolega jahwata.
 Ega õun enne kuttu kui küps.
 Ega hunt koeraks tõlba.
 Ega tuli nii suur ole kui suits.
 Ega pime paks ole, et läbi ei pääse.
 Ega pime peale tule (=pimedas võib käia).
 Ega neil sarwi ole (=head, sobivad ühte).
 Ega p—e kaeru kaswata.
 Ega jalad jää, et jäljed jääwad.

Ega hunt pesa juurest murra.

Ei saa piima ega villu : lüpsa kui sikk ja niida
kui siga, mis karwa saad, see metsa targab.

Ei anna teisele kiwi pead petša.

Ei ole tööle ega teele, muidu tahe wahel käib.

Ei saa aega tõrwatagustki sügada.

Ei saa enam walget päewa näha (ikka hädas).

Ei sellest worstist saa töolist (laisa kohta).

Ei wõi filme otšas sallida.

Ei kannata selle inimese warjugi.

Etš see näe, kes metsas ja kuule, kes kuuse otšas.

Elab nagu linnute otšal (üksi).

Ei jõua juurde jääda (=käib üle rahalise jõuu).

Et kull alla ei lähets, waid üles jääts (tauple-
mise juures hinda alandada).

Ei kannata märga sõna (pahandab iga tühja
asja üle).

Enne kui jänes kolm korda aewastab (taua oodata).

Ennem kiwi külllest kild kui tema käest midagi (liig
ihnus).

Ennem kukub säde tulest kui tema käest kopikas
(liig ihnus).

Ei ole süüd musta küüne wäärt.

Ei ole meest olemas (lapsiku mehe kohta).

Ei ole peremest majas, ei otša, aru kufagil.

Etšite joob talja, pärast joob raba.

Ei ole otša ega aru peas (ajab segasid jutte).

Ei tea maast ega taewast.

Etšimene ikka hiirtel, harakatel.

Etšimene wafikas ikka aia taha.

Ei ole tegija, ei ole seisja.

Ei ole weel marja suhu saanud (söönud).

Ei saa sõnagi juust (kohkunud).

Ei wäsi sul keel ükstord ära.

Etš härjale ole ikka hända tarwis, kiilib tulewad
kallale.

Ega kutsuja kunagi wäsi, tulejad wäsiwad (pulma kutsujad).

Eht on oleksi poolwenda, läks uataunaga Soome, sinna ta jäi.

Ega raha süle, sellaga saa.

Ega soe luud riku, laist lardab palawat.

Ega ta ääri ei nuta (öelbasse, kui mõni riist waja jääb).

Ega waresed aiateiwast latki rõhu.

Ega mahutu mahu elama.

Ega leib ole wõfast wõetud ega kase olstest latutud.

Ega see ole maast wõetud.

Ega lõned ja jutud ole maast wõtta.

Ei anna ussi asu (kui teine teist liusab).

Ei asja eest ega teist tatta (ilmaagu, ei midagi wäärt).

Ei jäta asja aia allagi (toob lõit wälja ja walgele).

Ei näe sõrmegi suhu pista (wäga pime).

Ei matša filmahammastti!

Ei lõlba teele ega tööle (ei ole lastu midagi).

Ei ole aega lõrwatagusiti sügada (=liig palju tegemist).

Ei ole päew weel õhtul (enne õhtut wõib lugu muutuda).

Ei ole rege ega ratast taga (üksna paljas).

Ei ole see wäärt, mis leiwa sees!

Ei ole mu suutäiel ega leiwal olnud (pole temaga tegemist).

Ei ole ninatubata wäärt aru peas.

Ei ole, suhu jalga maha panna.

Ei püüsi puis ega mais (lusagil).

Ei raatsi ninagi nuusata (ihnus).

Ei saa nii palju kui hiir lõwasist ega tõht tahust.

Ei ole asja arwata.

Ei jeda mõi käega panna (tarlust pähä).

Ei ela ega sure. Mis elu see on!

Ei mahu enam oma naha sisse (uhle).

Ei sünni sündma ega mahu magama.

Ei tea ööd ega päeva (alati töös).

Ei löita sooja s—agi.

Ei seisja pudelisti (terane).

Ei ole muud kui wiismise wiga ja jala tõstmise
tõbi.

Ets töö ise õpeta (wabandus selle kohta, kes tööd
ei osta teha).

Elab peost suhu (maest wiisi).

Elu hullem kui põrgus (liig halb).

Ema wäga wana, tütar liig noor. (Ema ega tü-
tar ei taha kumbgi tööd teha).

Enam karjumist (tisa) kui willa!

Enam päiwi kui pidusid (pikkade pidude pidajate
wabandus, et tööd küll weel saab teha).

Enam tööd kui tegemist (asjata töö).

Enam wõlga kui juutse karwu peas.

Ega kott halba nutma (pole wiga, et kott liig suur).

Ega juu seinapragu ole (kellegile osa paremast
söögist andes).

Ei tunne, mis must walge peal. (Selle kohta, kes
lugeda ei osta.)

Eile tänasest pikem (alumine riie pealmisest pikem).

Ei see poisj pead puusse jootse (ettewaatliku
kohta).

Ei jäta asja aia allagi (läbinuustija kohta).

Ei ole muud peamarju kui mine aia ja hange
wähele (kindla elukohata).

Ei mõta surm ega tapa taud.

Ei ole aega peosse sülitada.

Ei ole hamba all kuiwa kohta (nii märg).

Ega mindki ole kotis kaswatatud (olen mõndagi
ju ilmas näinud).

Ega Jumal ilmasambaks jäta (lase igawesti elada).
Ega mind metsast ole toodud (olen oma jagu õpetust saanud).

Ega minu käed sügele (wõid isegi ära teha.)

Ega tarl taewast ole tulnud.

Ega mul enam kui kaks kätt ole (kui kellegilt liig palju tööd nõutakse).

Ega sa mind orja, ja orjad lõhtu.

Ega sõnad auku pähä tee (sõimata mõib. Sõnad ei tee küll auku, aga haawawad ometigi).

Ega oma lapse pait nii haise kui mõõral.

Ega see leiba söö (asja lõhta, mida praegu tarwis ole, küll aga ehk edespidi).

Ega häbi nii suur ole kui häbenetakse.

Ega suu kulu (wabandus tühja jutu rääkimisel ehk kellegile suurema auu andmisel kui tarwis.)

Ega suu sarwest ole, et ei tea, mis hea.

Ega keegi waras rikkaks saa

Häbi on ära kadunud, kartus läinud laugele.

Head heinad, et söögu kas haige kaks (hooplemine).

Hea mina, tema veel parem (teise halbduise äramääramisels).

Head ei saa, aga toeruse prale walmis!

Hea sõna mahub (wõetakse igal pool wasta).

Hilbud naerawad, kaitjud nutawad; ka: hilp ees, tallulas taga (näruselt riides).

Hiiu Tiiu tegi õluta, ei olnud wetta, wiljatesta, humalaida, linnakside.

Hinnaga ja sea sõnaga oleksid küll saanud.

Hobu laist, last pill.

Hulgas mõnda.

Hunt lamba nahas.

Hunt tee sabaga mõõtnud (kui tee pirkust ei tea- ta ütelda).

Hunt sööb ja salgab.

Hundil hundi õnn.

Hüüab und tagasi (aigutab).

Jahwatab peale oma suuga (räägib palju).

Jlmaſt ilma ilka üls laul (alati sama).

Jſale eaks, pojale põlweks (põline).

Jlus õun, uſs ſeēs.

Jſtu maha, loe raha (töö tehtud, võtta pall wasta).

Jſtealune ſoe, ninaalune külm.

Jſe wotike, iſe woti rattake.

Jſe ees, iſe rees, iſe ree pära peal (igal pool).

Jſeſute jätka, hambake hatta (õeldakse sööma hak-
kamisel).

Jookſeb, et jalad kullasse lööwad (suur rutt taga).

Jookſeb wihma läest räästa alla (otsib weel hal-
wemat).

Jõiwad, et ſilmad tahtſiwad peast lutuda (=jõi-
wad endid joobnuks).

Jõgi jookſeb rõõſta piima, peenrad keedawad kis-
lat (=hoopleja kohta).

Jlma jutt ja rahwa raamat.

Juba loomad mättal (läbi läib hästi).

Jgal ühel head, igal ühel wead.

Jnimene mõtelgu ilka ette, mis ütles.

Jgal ühel omaſt kahju.

Jga päew pea haige, iga forb kõht haige (laisa
kohta).

Jlka teiſte ees nagu wiies ratas wantril.

Jlm teeb, ilm jõõb (mõisa kohta).

Jürisid, Marisid, lõrwhobusid ja lõweraid puid
lõit kohad täis.

Jumal hoidku, et ſeale ſilmad pähä tehakse.

Jumal tegi hästi, et ära lutsus.

Jumal ülendagu hinge, alandagu pattu.

Jumala päralt hing, koerte päralt luud, kondid.

Räed annawad, küünarnukid mõtawad tagasi (ſelle
kohta, kes anda tahaks, aga ei anna).

Raks ajab jännu (laks napsi).

- Rannataja näeb tats (enam kui olemas).
 Tats kolmat ei jäta (tahe õnnetuse järele kolmas).
 Kali, ära lääri üle jõu (veldakse, kui keegi liig
 suurt tööd tahab teha).
 Tats nõuu tarwis (mees ja naene koos).
 Kanad õrrel (käsi käib hästi).
 Kassi poeg mõib juba peal ära kanda (nii kasi-
 nasti).
 Karjub, et tolm laest maha langeb.
 Kas eit, taat ühes leivas? (veldakse, kui leiva-
 kõrvast ei anta).
 Kas munab kübara all (sellele, kes mütsi ei osta
 peast võtta).
 Kas oled kassi tapnud? (sellele, kelle känd väri-
 sewad).
 Kas kaotanud mõne lehe raamatust ära! (kui
 arwud kogu ei jabi).
 Kassi käpad ikka all (mahakutumise korral).
 Kas siga teab, mis hea on (pilge).
 Kas mõta õlekõrrega põskest werd (nii priiske
 ja punane).
 Katsub puunuaga tulda lõigata (teeb ilma as-
 jata tööd).
 Kauaks kala kassi ees? (inaia kohta).
 Kas kala elab kuuval?
 Kauaks worst toera kaelas? (maia kohta).
 Kaks jõbb hea ära?
 Kauaks fant kotiga wiha peab? (kui tats jälle
 lepiwad).
 Kas oled walet walge hobusega taga ajanud?
 Kas sinu jarnaseid mehi veel peaks olema!
 Kelle ratta (ree) all mees wähib? (aitamise korral).
 Kerisel käinud worsti wargil (selle kohta, kel
 filmnägu tahmane).
 Kerge, et puhu kas taewasse.

Kes ainust last raatsib lüüa ?

Keel kirikus, meel mõisas (õeldakse, kui keegi palwe ajal tähele panemata).

Kes enne nii tark kui pärast.

Kes sauna kõlli talu lillitu juurde lasseb.

Kes tassile kala annab. (kui keegi paremast suutäiest ilma jääb.

Kes head ära põlgab !

Kes kehwa pulma lutsub.

Kes kingitud hobuse suhu maatab ! (ei tohi armustada).

Kas kõit käiwad kosja wiinaga, kel kompsud käes ?

Kas hakkab lonne lohtsema ? (nuga ihuwale poistele).

Kawal nagu herneuss (kawala inimese kohta. Herneussi wist sellepärast kawalaks nimetatud, et taun pealt näha taunis).

Kes mõistab, mõistab — mõlemit pidi.

Kes magilma soojaks lütab.

Kes teab, mitu tuult weel jalge all (olud wõiwad weel palju muutuda).

Kes waele häda usub !

Kes wanast karust enam tantsijat saab !

Kes warga eest wõib seista ?

Kits laewus (häda käes).

Kits kopsaaias, sarwed wäljas (kimbus ; ei tea, mis teha).

Koer siin, koer seal (kelm igal pool kelm).

Koera s—tt kännu otjas (sellele, kes sööma ajal mütsi pähe unustab).

Koer tolgib metsa jolli (õeldakse, kui koer metsa poole haugub).

Kõht tühi, et sööks hundi ära (nälgase kohta).

Konn künkal (käsi käib hästi).

Konn otjas, kala metšas (õeldakse, kui kõit otjas).

Kopika eest kaup, rubla eest kära.

Kõik ihukarwad häda täis (väga haiglane, tõbine).

Kõik, olgu jaksad ehk jandid.

Kelle käsi pannud, selle käsi võtku!

Kott nurka! Mina pealt tükk nahka ära — wii
hiirele leiba tegema (hooplejale, suurstajale).

Küll kaabib ja rühmab, aga rikkaks ei saa ometigil

Kõweras ja töölas just nagu koer kolme jala peal
(mitte sirgelt seisja kohta).

Kas su isa oli klaasisepp? (õeldakse walge ette
minejale).

Kas juud ei mõista pidada? (asjata wahelerääki-
jale).

Kas olete musta siga näinud? (küsitakse mitte-
teretajalt).

Kus terehommikust jäi? (küsitakse mitteteretajalt).

Kes järele tuleb? (küsitakse usti lahti jätjalt).

Kaks lõnelwad, kolmas waadaku koera saba alla
(wahete rääkijale).

Kes inimene ennast laidab?

Kes waele juttu usub!

Koera junn kannu otjas (poisile, kel müts tuas
peas on).

Kelle laps, selle nimi.

Kas tulid tuld saama? (küsitakse pea äraminejalt).

Kauaks frantsil worst kaelas seisab!

Kas olete ju leiwaga leppinud? (kas söömaeg
läes).

Kas päike paistab ju leiwale kannika otja peale
(kas lõuna läes).

Kas niisuguseid mehi veel rohkem kui sina? (pilge).

Kas see mõni töö on, mis nii meelt mööda te-
hakse!

Kes mõib ilma uskuda!

Kes lehwale õigust annab wõi waelele lapsele
wõidleiba.

Kes tahab sinuga waielda, mõtku lasj leiba ja päts piima ühes.

Käsi käib järjest manu (tõigist puudus; ikka ühte mõtta).

Rapis kätti küll, aga kes kätte annab.

Kanad puule, tibud tööle.

Kes kasfile kala ehl lapsele peremehe rooga annab! (öeldakse, kui keegi teiselt midagi paremat palub).

Kes põhja joob, poja saab.

Kõrdiga tõis rehte, pudruga süld puid, kisluga kindad kätte, lapse leem leiwa küüdimees, ualeem leiwa jätk.

Kelle selg sügeleb, küll see hakkab ahju kütma.

Kintija surunud, poeg elab, nimi: osta.

Kui wana sa oled? Nii wana kui wares aia teiwas. Kapsa lõikuse ajal sain kaheaastaseks (wastatakse wanadust küsijale).

Kuhu sa lähed? Sinna, kuhu jalad wiivad (wastatakse, kui õiget wastust ei taheta anda).

Rudas käsi käib? Käitsest sisse, teisest wälja (wastatakse, kui tõit korras, kui käsi hästi käib).

Kui kaua sa ikka teise hobuse seljas sõidad (öeldakse teise asja tarwitades).

Kus hunt talwel pesa teeb! (laisa kohta).

Kus parem jäi? (küsitakse, kui töö tegijale „jõudul“ ei ütelda).

Kus sopp (pori) rattast jääb! (wabandus, et musta töö tegija puhas ei mõi olla)

Kust ma mõtan? Kisu kas wanapagana filmast wälja! (kui midagi saada ei ole)

Kust wallast? Saksa wallast! (wastatakse, kui õiget kohta ei taheta nimetada).

Kärbse lendamist kuulda (tõit wagusi).

Kolme asjale teed anda: heina koormale, palgi sabale ja wanale tüdrukule.

Kolm tööd olgu tüdrukul selged: koti kanga kudumine, ahju luua sidumine ja sea soole puhastamine.

Konn krooksub, kui talle jalaga peale astud.
 Kõrmatagused alles märcjad, nõtt kollane ja tahab
 teisest targem olla!

Kõik ui, ai laiali (kui midagi hooletusesse jäetud).
 Karu tahab tantfida, mul pole aega hullata, lõuna
 loff on lõõmata, ise alles söömata.

Koer oli, koeraks jääb (halwa inimese kohta).

Krants, mis sa haugud? (õeldakse sõimajale).

Kudas ühest, nõnda teisest.

Kuhu kõik filmapisarad läewad, läewad need ka.

Kui head sead magawad, siis halbaid songiwad.

Kus lõht, seal kodu.

Kui kaua wesi ilka sõelas seisab (pillaja waranduse
 kohta).

Küll elaw palawat tunneb.

Kuff tegema, härg sööma.

Kittas linnas, awar pastel.

Küll hobu weab, kui loof peab.

Küll kulm filma hoiab (pilge).

Küll muld taja teeb (jurm tasub, diendab).

Küll tuleb wiimaks päewawalgele.

Küll see sööb, kes lõunal magab (pärijad wõta-
 wad kõik ära).

Kord aitab lorda.

Kuri kaswab isegi.

Küll on sel waenlasel lõuad!

Küll ta tõrnu ehtisin (lõin).

Küll löödi nahl üle (peteti).

Kulm, et süda wäriſeb.

Küll Jumal maksab.

Küll taewas tasutakse.

Kulm wiſt ſind wõttis ja talwe ſind tappis.

Kõõtsub peale tühja lõhtu (ei muretse ihuuse
 pärast toitu).

Kaheksümnewiie aastane tüdruk uriſeb, 30. aastane
 haugub, 35. aastane — pole koera tarwis.

Koer, kus lapse mõileib (võeldatse hantumale koerale).

Koerale koera piitsa (ehl palka).

Korrutab peale oma eiet.

Koera hammas weres, ega siis enam jäta.

Koer jätab luu maha, jäta sina oma lori.

Rõige alam töö: ahju külle atmine, koti sopi topmine, paksu pudru keetmine, pastla nuki paisamine, lamba kaelapügamine, laia räti lõitmine.

Räib kohut kuni kooleb.

Kui kaua sa ahab? Ehl: Kas rehi saab ju ahte?
(küsitatse kaua sõbjalt).

Kus madalam aed, sealt itka üle.

Kubjas kuri, wikat nüri.

Kuuluta head, walge lind, kuuluta head (rongale troostumise ajal).

Kui mett tassus saats lenda, ega siis kaemu tarwis oleks.

Kena kael kedrajal, terge iste ludojal.

Kontjalg kooljale.

Kus koeral kohus.

Laistadele täid loodud.

Las täia, küll jõuluts koju tuleb!

Sammas wäbjalt willu saamas!

Läheb et jalad tuklasse lõowad (=ruttab)

Lihunit wahib rätspea aknast wälja (=rätsepal
tattised riided seljas).

Lind kotti, süled metsa.

Liig palk seinas (asjata).

Ligibalt sugulased: wiies wesi taari peal.

Pollem kui figa (wasta tulles mitte teretaja
kohhta; figa rõhib wähemalt).

Lõpemisel pole wara.

Lõuneks ei lõpe, õhtuks ei saa.

Lusitaga antud, kulbiga wõetud (=wähä mõistust).

Lülka enne kiriku herra seaküna ümber (=leeris täia).

Ma pole jant ega saunamees, ma olen pika tuura mees.

Magab maja läest ära (=palju magajale).

Ma peale ei mahu, taewasje ei taheta ja põrgusse ei pääse.

Magas enese seaks (=magab liig palju).

Ma armastan sind nagu koer luua wart (muidugi siis sugugi).

Mis sa lolliga teed? (kõik ette mõtted asjata).

Mis sa teed? Küsija pe. pulka (vastatakse ilma aegu küsijale).

Mis hundi suus, see hundi kõhus.

Mis su nimi? Ripitiri. Väärnimi? Väidssepea. Veldakse sellele, sellele nime ei taheta nimetada).

Mis sul wiga? Wiis figa (vastatakse, kui wastust ei taheta anda)

Mis koera saba all, seda trad (=ei tea midagi).

Mis enam tahetseda, mis läinud, see läinud!

Mis naeste tarkus? Hundi eest turpa jooksta.

Mis juhu solgatab, see wälja wolgatab.

Mis sa paljast lammast niidad? (=tühi töö, kust midagi pole saada).

Mis sa räägid? Su sead alles jõõtmata. (lastele ja noortele nende wahelerääkimise puhul).

Mis kasu lehmas, annab küll palju piima, aga lõõb jalaga ümber.

Mis sa tühja kiidad! Kanakull sind ära jõõb! (=hooplejale).

Mis sa rarese poeg ifta waagud (nutwale lapsle).

Mis sa lala püüad? Eht: Mis sa noota wead. (=tuffujale).

Mil leiwa labidas isuneb eht taari pulk jänuneb.

Mis näed, ära näita, mis kuuled, ära kuuluta.

Mees küll pillerlaari pidama.

Mõistust tarwis takka sisse teguda (peksja).

Mees tahtma, aga ei tea, kus andja peaks olema.

Mida rohkem õpetad, seda hullemaks läheb.

Muud kui hoia eest (midagi sünnib liig suure tuhinaaga).

Muidu ei maksa midagi. Muidu on oleffi poolwenda.

Muist muidu, muist niijamu.

Muu puu mühagu, lepa puu lehwigu, tüdruk olgu wait.

Mõlbril itka tats lunda: wanaga pühivad westelised, uuega pühib ise westelisi.

Maa külmetanud, kars latti (=laisa wabandus; laist leiab alati wabanduse).

Maias raha peale nagu kurat hinge järele (ahne kohta).

Ma teda soolasin; ta: soolasin naha läbi (peksin).

Ma teda rootisin, ehk: ta naha rootisin (peksin).

Ma ei wõi sind koju ajada (ei tunne sind).

Mehele minnakse, aga mitte ruttu kuhjale.

Meheb itka mõlemad.

Meemäele ei saa ega sawi auku ei sattu.

Mil kingsepal saabast ehk rätsepal kuube? (=ametmeestel waejed ihufatted; ei ole aega teiste tööga).

Waga siis seni kuni päew selga paistab.

Mil põrguhaud ehk kotisopp täis saab! (liig suure koti kohta).

Mil hing seljast wälja läheb (peksu fätte ära ei surra).

Mees küll mees, aga mis sa teed, ei ole naist!

Miks sepal pihib? (tööline peab tööd tegema).

Miks sepp käed tulde pistab, kui pihib peos! (töbriistab töö).

Wagus oli, mattu läks, launis oli, ära kadus (heast toidust).

Wine wafilaga wõidu jooksma wõi sinuga kõnelema (õeldakse lõunamehele).

Wine hundi suust ära wõtma (mis waras wõtnud, läinud).

Mis külas süüa anti? Sain illa põialt wasta
(midagi illa sain).

Mis sa wahid mu otja? Kuhu ma sind panen?
Znimesets oled liig imelik, weisets weider, (ammuli
suul wahtijale).

Mis paha sul, see paha mul.

Mis te raasite (lastele, kes wagusi ei seisa, waid
ühest kohast teise jooksewad).

Mis majapidamine see ilma perenaiseta on.

Mis teise selja (p—e) peal wiga liugu lasta (teise
kulul hea elada).

Mis kits kitsese annab, kui isegi hagu sööb?

Mis taud tühjust tuast wõtab?

Mis niisugune weel maailmas kiratseb teiste ees
(haiglase kohta).

Mine adraga kündma ja noodaga talu püüdma
(sellele, kes tõlbmata tööriista kätte wõtab tööle).

Mis kirjast, see kirjast.

Mis wiga wilistada, kui herra raha annab.

Mis pole peas, peab jalus olema (kui midagi
ära unustatakse).

Mis sa mäletseb: Eht: sinu suu werine! (küsi-
takse kõndides sööjalt).

Mis sa täna kodu walestasid? (küsimad kirjased
teine teiselt. Tähendab: mis sa kodu sõid)?

Mis sa tulid? Tulin tulb, aeti asja, jahu
sõela, koti nõela. (Naljasõnad naabri peres.)

Mis lured wiga, kui herned nina all.

Mis see? Sisje läks, homme see aeg tuleb wälja!
(Uuesti küsijale, enamasti lastele).

Mis sa koolust kuulutad wõi mädanud mäletad!

Mis riid see on, kui karwa tiskumist pole?

Mis sa jonnid? Parema lõika walamaa rüüt.

Mis sa toerast äsfitad, wõta parem ise hammas-
tega finni?

Mis sa rabeled nagu liisu toera karwus.

Mis mardus su üle läinud (älisti haigeks jäänud isikule).

Mis habe räägib? (küsimine: Mis asja?)

Mis teeb laps nuaga?

Mis su suurist silmist lasu, kui ei näe!

Mis wiga sõõnud sõõta!

Mis koer see on, keda kolgi otjas peetakse.

Mitus sinna mahub, mis enne alt täidetud!

Musta tuue mehed punase tuue meestega wõidu platsis (kirbud lutikatega).

Naiste meel wõi kiska leem!

Naisel mehe pükid jalas. (tõit wõimus naeste täes).

Naisterahwaga waielda ehk seaga wõidu joosta on üts.

Naerab, et habe wäriseb.

Naera, kas latli (=ihust, hingest).

Naeste kiim ja ussi kihwt!

Neli leiba, kolm last (=uue aasta õnnesoow).

Nii magus, et wiib keele alla.

Nii wäsiind, et ei jõua teist jalga teise ette tõsta.

Nii palju, et löö witsaga wette (=ilma tagajärjeta).

Nisuleib ja tütarlapsed ei seisja laua wärsked.

Nii nälgas, et sõõls hundi jala pealt ära.

Nina suur, et tee kas kaks paari sahku (pilge).

Nii nälg täes, et maitse laregab maast üles.

Nuga kõrge trepi poodis (=kadunud).

Nutab mullist naeru (tihti tütarlaste kohta).

Nuta, mis nutab, ega ta enam kuule.

Nüri, et istu paljalt peale.

Nüüd pannakse Sumalaga wõitlema (õeldakse sügisel, kewadel halwa tee parandamise korral).

Nüüd on kits kotis!

Nüüd sai lõõg täis.

Nüüd on pill pinu taga, toru tua taga, sõrmi-line sõnnikul.

Nii tuum, et kaenla all karaski wõid ära küpse-
tada.

Oh saksa juu! Oh saksa mott (=toidu põlgaja-
tele).

Oh walu, mis warbal, oi haigust, mis hambal!
Oh sa põrja püss!

Oled mees, kannad mehe hoobi.

Ole parem wait ja wilista.

Olets ei maffa midagi, olets upus Gamburi jõe
ära.

Olets ja pidi on wennad, aga mõlemad halwad
poisid.

Olets sel wõimus, ei tea, mis oma wõimusega
ära teeks.

Olets see raha näha, mis see mees ära joonud!

Olets leeme lusitasje ära uputanud (=wäga wiha-
ne).

Olge terve, lagund raibe, lahke lubamise eest.

Olgu lasski kala peale (kauplemise ajal midagi li-
faks andes).

Olgu kõrwal kuulda, aga mitte silmal näha.

Oma ihu, teise hõlbud.

Oja hoidja lääse, wõi wõtmete taga.

Otsi ikka leiwaransjutele moodi, küll siis leiad.
(mitte leidjale otsijale).

Otsi peerutulega, küll siis leiad (mitte leidjale
otsijale).

Oota, et rebane lõtsu lähed.

Ostjal ohjad kaelas (hobuse ostjal; petta saanud).

Patu pagari lapsel saia! (pilge).

Paljuts patusel head tarwis.

Palutakse pead, sa pakud pe—t (õeldakse muud asja
saades).

Paneb sarwed seina (=ei hooli sellegist).

Pane hunt lamba karja.

Pane koer liha wahiks!

Pasjib just nagu rufitas filma autu.

Pane wanaletüdrukule pärg eht wanale hobusele
waljad pähä, ilus.

Parem kui aru peas.

Paar üsna parajat, kals ühetarwalist.

Pahade laste ja ülelohtuste päralt kase witjad.

Pea saskis kui wanapagana taera aed.

Pea liheleb, tahab wist kõrtsu jügamist.

Pea näppu, pea p—e, pea keel, küll siis ilmaft
läbi jaad.

Pea pool suud kinni (ära räägi kõik wälja).

Pea püüdjale, saba saajale, keetjale keetjale (öel-
dakse rannas, kui otiad liig palju talu peale tauba
tahab).

Pea suu ja pitsi mokka.

Pea suute kinni, seisab sellate terwe.

Pea tüdruk kinni, kui peigmees tuleb (pilge, was-
ta otja mõista).

Beenike peos (=hüda käes).

Pigistab kivist wee wälja.

Pill ütleb, pidu otšas, toru ütleb, toit otšas.

Pill katti, torud totti, saadan selga, ufjelt wälja
(öeldakse, kui kõik otšas).

Pime kas pista film peast.

Pime mõib lepiga ära tunda.

Pime õues, piits peos, toit õues, kott seljas, wal-
ge õues, wagu taga (=waraste töötajate kohta).

Pistab nina hõlma alla (=häbeneb).

Pirukat süüakse pengigi all.

Pista mu külge, ma naeran ka (ilmaaeu naer-
jale).

Pista nina sinna, kus kirp kõige walusamini
hammustab.

Pista sõrm suhu, kae, kas ta salwa ei mõista.

Päike paistab, wihma sajab, hunt sööb wõšas
wõidleiba.

Bäite paistab, wihma sajab, wanapagan wihub
tahearulise tase wahel lapsi.

Bäite paistab, wihma sajab, wanapagan walutab
pead, nõiad wihtlewad.

Bõleb kui tuli toores puus, ei põle ega kustu.

Bõrgu haud ja sassa p—e, kes neid jõuab täita!

Buhub maast taewasse (liig terge).

Buhu tulule taewasse! (pilge).

Bütsimoldid wälfusid minnes (=suur rutt taga).

Rajab katuse tuule peale (=teeb midagi ilma
aluseta.)

Räägi hunti, hunt aia taga.

Räägi suuga, aga täed pea rahul.

Räägi suuga, aga tee tööd.

Rebase saba paistab wälja (lawalus ilmsi).

Ritas raha nõjal, terjaja turgu nõjal.

Rikkal leib, waesel lapsed.

Rootsi õigust nii palju: tutud maha, wõid oma
luuga üles tõusta.

Roots roal (kimpus, ei tea, mis peale hakata).

Rootslased härja kallal (kimpus).

Saan petja, siis saan, ega p—e laeru lastwata!

Sa ei häbene Jumala wilja! (seliti asemel jõh-
jale).

Saapad jalas, warwad wäljas!

Sa oled nii rumal kui lõstri lehma wafikas, kes
tuli kolm päewa enne wihma loju, aga siiski jättis sa-
ba wihma kätte.

Sa nägid öösel unes, et lasti karwad põlesid ja
kull kandis nokaga wett peale (tühja jutu kõnelejatele.)

Sai hea hingepõõna (=suurt valu. Sseäranis
õeldakse nii, kui keegi ristseliti kukkunud ja selle taga-
järjel lange valu ehk pool hingetu olek tunda on).

Sai hea piraka (walusa hoobi).

Sai hea nina prilli (häbi).

Saba saajale, pea püüdjale!

Sant otsib naist, naene lõrwal (sellele, kes otfitawat ei näe).

Sa külmad poris Jaanipäewa jää peale ära.

Sa oled kolm päewa enne sündimist aemastanud (wäga tart).

Sa oled mul see õige ninatart!

Sa pead wait olema, kui lammas pe—b, saadit siis, kui mees räägib (wahelerääkimatele lastele).

Sarwed puuduwad, muidu päris wanapagan walmis.

Saun küll walmis lõetud, aga leil alles heitmata.

Sea liha pole kiita, lamba liha pole laita.

See on häid päiwi küllalt näinud.

See käib hilp ees, tallutas taga (lohas ; halwas-ti riides).

See on tappa rohem saanud kui leiba, aga kasu ühtigi!

See kestab isa eats ja poja põlweis ja tütrele weel tüüks ajaks (tugewasti tehtud asja kohta).

See mees lõlhab ametisse.

See mees mõistab elada.

See mees ei lähe kellegi peale.

See magab augu maa sisse (magab liig palju).

See oleks mulle kümnes töö! (ilmaaeu töö, ras-te kohus).

See elab kas mõi kiwi oisas.

See on juba pitil õlgil (surnud).

See laps wanematel päris witsaks.

See siga sellega paaris, wana emis orituga.

See'p mul asi! Oh! Siisop mul asi!

See haigus ei lõpe kuni kaks kätt rinna peal.

See ei mõista musta tähtegi.

Seep see on! ütleb Muru Wikk.

See waletab, et lõrwad liiguwad.

See ajab pudru taga nagu põtra.

See on tubatakt küll (liig wallatu).

- Sealt mõta juu ja koeralt ase (teenijaks minejale).
 Seda kuulen! ütles kurt kõrvalopsu saades.
 Seda näen! ütles pime pihhta saades.
 Seepärast suule süü antakse, et ta räägib.
 Sel enam aru p—s kui teisel peas.
 Sel päris uksi keel ja warga meel.
 Sel on karwu hambail (liig terawad sõnad).
 Seda kotti peksetakse, mis tolmas.
 Sel filmad ees ja taga.
 Sel weri sarwe all (laiul).
 Sel on kolu (tark pea).
 Sel laks mütsi peas (joobunud).
 Selg sügeleb, wist peremees kiidab.
 Seni paastu kui pada teeb.
 Seisa fina wakla, lasse mina lüpsan takka.
 Seni nina wahela topib kuni nina kõrwetab.
 Seni härg laadale, kuni laubad kofku.
 Seni hea elada, kuni mõõra laua all jalad.
 Seitse ei oota ühte.
 Sia seljas kuldjadul (toredis riidis waele inimese kohta.)
 Sigadega magama, kanadega üles.
 Siga näeb luud! (Pilge, kui mõistmata midagi tähele paneb)
 Siga aia wahel (hüda juur).
 Siin jääse jää, seal hobuse reis (halwasti tedratud lõnga kohta).
 Siis tõljab hunt õuekoeraks! (pilge).
 Siis seisab koera kaelas worst, kui sinu tass kus raha.
 Sinul hea käskida, aga mine tee ise.
 Sinu wagad sülu oftad tõrgiwad igaüht, kes sinuga kofku puutub.
 Silmad jäiwad tuppä; (e. õue! üeldakse tuast minnes ehk õuest tuppä walguse wahetusel minnes).
 Silmadega tahaks ära süüa (tade; näljane; ahne)

Suu sul wiltu wiina poole, nina kõwer kõrtsi poole.

Surm halba ei taha, surm tahab head.

Silm sihib, käsi teeb.

Suitsu aeg ja suur sukk, widewit ja willkinnas, õõ ja wõõ, päew ja sein.

Sinu nägu just kui litse jälg, nina Nissi kui ti-ritu torn (sellele, kes näost palju lugu peab).

Sind hea surma järele saata (liig pitaldane).

Sina oled ühe päewa perenaene.

Silmad peos (häda täes).

Sind saab longfuga wõtta ja harjaga lülata (laisk).

Sinu ots wist segase weega lastetud (wõttes segamini).

Sõi südame ära (äritas wihale).

Sinu terwist, minu kurku! (öeldakse wiina rüüba-tes).

Sorit (teelepekäja) seisab seina ääres, waras walges.

Sojutab kasukat seal, kus tuba põleb.

Sõna siit, teine sealt, kolmas koera hanna alt.

Sõidab põõsaga wõidu (laisk hobune).

Sõi, et nakk nuriseb (=palju; pisut).

Sõnad tee peal (oskab hästi kõnelda; wastus alati walmis).

Sõitis tuhat nelja, et tuis! taga (ehl) tuline past taga!

Söö, sõõ, soetene, näib, kust ja juua saab.

Sööme, kui saame! (=lust wõtta, wõtame).

Söötk laswab suus.

Sööb sea moodi (selle kohta, kes süües käed lau-ale paneb).

Söön sütt ja salwan saue (ei maitse roog).

Söö ja pühi suu puhataks.

Sööb, et pea wabiseb otsas, tööd teeb, et särk märg seljas.

- Söö seni kiwa kui lannud kaswawad.
 Sööma kui härg, tegema kui lõrb.
 Söö musta pudru ja waata walge naese peale.
 Sal ikka tarl nina (pilge, ehk hea haisu tundja).
 Sureb, siis maksab; elab, siis enesel tarwis.
 Suust tõi siise lannud (joobnud).
 Sülega wii, pioga too (linna minemise kohta).
 Sülitab kas tuliseid süsi (=kangesti wihane).
 Surm oli ju suu ääres ja kalu laela peal (=wiimne häda käes).
 Suutäis sööb, lõhutäis joob.
 Sunle kui hunt, tööle kui sant.
 Surnu suu peale ei tohi lõhut mõista, me kõik patused.
 Tahab maailma sojaks kütta! (pilge).
 Tahab pool muidu ja raha weel tagasi (=kauplemisel liig tingijale).
 Tahab mõõra adraga kända (=mõõrast omaks tunnistada).
 Targad töö! (pilge).
 Tahab tuus lauda, muud ühtigi (=wana inimese kohta).
 Tasub mõla pihtadega (=maksab tööga).
 Tantfi, tantfi täna, küll homme ajad pilli.
 Tallab tühja tuult. (=teeb asjata tööd)
 Täi sureb ju jala alla ära.
 Tasane läib targu, madal märgu.
 Tatt alles nina all ja tahab tarl olla (poisikeste kohta).
 Tahtis wiimse kui lõhna wälja wõtta (sundis raskeid tööd tegema).
 Täna räägin naisele, homme logu küla kisamaš.
 Täna pulma, homme jalga, üle homme lepa malga.
 Täna raha eest, homme rahata!
 Täna jätab wanad wargused maha, homme haab ab aitu lõhkuma.

Täna härg, homme nälg.

Tahab hilpudest wälja karata (liig uhke).

Talwel taari, leiba, suwel piima, leiba.

Tüdrust nõelata nagu kas ilma küüneta.

Tütarlaps roosilill, naine torupill.

Töö las kiita tütarlasta.

Topi kotti, katsu, kas wälja ei tule.

Topi kõlaid kõhtu ja aganaid auku, aga riie peab
ümber saama.

Torka tord tikuga silma, kohe pahandus lahti.

Tubli tuulta wasta, paks paha ilma wasta.

Tuli ja wesi on teelmata.

Tuli sama ninaga tagasi.

Tüdrutul ütskõik, sunt wõi sant.

Tuleb härgadega, läheb hoopstega (raha).

Tule sepapajast tahmata wõi tõrpsist patuta wälja.

Tüli tühja pealt, jaht jahumati pealt.

Tüft ihu, teine hilpu.

Teeb jõe sinna, kus wee piiskagi pole (=hoopleja
kohta).

Teeb tööd, et kolm tilla loonu otsas.

Teeb tühjast tüki ja tühjast nahast kasuka (osama
kohta).

Teeb tule kest järwe (hoopleja kohta).

Teeb wiis imet sinuga, iga ühe ise wiisi.

Tee tigedale head ehk kaitse küla tarja, ütskõik.

Tee ei seisa kunagi.

Tee weab format.

Tee peale oma tempu (rumalust).

Teeb ööd, päewad kollu, ei tule tööst ometi
midagi wälja.

Teeb tulele weel tuld peale.

Teie (sinu) suust, Jumala käest ! (wastatakse heade
soowide peale).

Teine inimene teise kurat.

Teine ajab pilli, teine toru (ühesugused mõlemad).

Teisel mehel saab sarjataiest, teisel ei saa rehetäiest.
Teine jalg hauas, teine hana äärel (vana inimese
kohta).

Teised tegid kuhja, sa teed veel aida ümber.

Töö kui kassi hingeheitmine; ei lähe, ei jää
(wiletsa tööliste kohta).

Tule lõle ojas ja wesi ahjus (suur häda täes).

Tõsi kui tõre põhjas wesi (segane; pilge).

Tõuse üles, eilne mees wäljas! kes waras, jookse-
ku metsa (=päite tõusnud).

Unenäol üks jalg all, seegi läheb tihti katti.

Unetott ei saa iialgi täis.

Uksi ei pääse läbi metsa (=mets nii paks.)

Ütele waresele palju, tasele wähä.

Ühtigi üle liia!

Üks ei kuule, teine ei näe, kolmas koguni pime.

Üks hea, teine parem süil (mõlemad tõlbmata).

Üks hea, teine pool parem (pilge).

Üks tõrs huilab teist taga.

Ükskõik, juut ehk mustlane, kui aga isane.

Üks näitab pead, teine pe — t.

Üks olgu itla pudru keetja, teised pudru sööjad.

Üks olgu itla tüürimees, teised sees istujad.

Üks ohuts, teine rohuts, kolmas, neljas hingewõtja
(napside kohta).

Üks räägib aita, teine aida auku (kui juttu ei
mõisteta).

Ütle sin pool tõtt, pool pilta, pool nalja.

Üle jõu tööd on: kana kaela söömine, jää pealt
puu raiumine, mustade pükside p — e paistamine ja ahju
tatta rehe ahtmine.

Waat, et sa suhu ei saa! (hoiatus nuhtluse eest).

Waat lopsu, waat kopsu.

Wahib, et filmad wälja weniwad.

Waidlewad wastastikku, et lubi laest maha langeb.

Waletab, et habe põleb ehk: et suu suitseb.

Wana püsti, fina istud, häbene ometi (noortele istujatele).

Wanadel rääkida, lastel mitte küsida (lastele, kes seda küsivad, mis neile pole tarwis teada).

Wana mees, warja aru.

Wäike ja wäle, tilluke ja terane.

Wihma wäravad lahti ! (suure saju puhul).

Wesi ta westele !

Wiib wilust tüki ära (=suur waras).

Wiis kawalust kõrwa taga.

Wilt wihmawari, tömp tuulewari (=tomplise lõnga kohta).

Wiskab keema wett kaela (=suur hirm).

Wiskab üle seitsme seina palgi.

Wiskab pätsiga kannikat (wäikest taganõudes kaotab suure).

Wiska teisega weel takka järle !

Worst worstiga maksetud. Ehl : Worst norsti wasta.

Worsti tükk mehe järele.

Wõi seegi mööda külge maha läheb.

Wõta naene ära, siis kõik prii ja rattad päran.

Wõtab härja ühte sarwe pidi selga (tahab enam teha kui jaksab).

Wõta matt ja saada sant ja mattsja sandi laulu palk.

Wõta peo pesast karwu ! (pilge).

Wõta wähi seljast willu ! (pilge).

Wõta üht, wiska teist ! (=mõlemad kõlbmata).

Wõta sealt, kuhu pole pannud !

Wõta sealt kahe käega, kuhu ühe käega oled pannud (asja mitte leidjale).

Wõta naene. on nagu regi taga, saad lapse, nagu kiwi ree peal, saad mitu last, mitu kiwi, wiimaks ei jõuagi enam wedada.

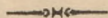
Sisu.

	Lehek.
Sarjatais wana tarkust	3.
Elu ja olu	5.
Töö ja tegemine	11.
Aeg	15.
Walguise ja warju küljed	19.
Raaskitulda	27.
A. Elsitawad wanad sõnad	28.
B. Mürgilised wanad sõnad	47.
Wõrdlewad kõneläänud	57.
Mõistatuslised kõneläänud	65.
Üleüldised kõneläänud ja ütlus	69.

Lõpusõna.

Ragu alguses tähendatud, leidub ses raamatuteses ainult sarjatais wanarahwa tarkust ebatarkusega ja kõneläändusid. Mitu sarjatait seisawad weel tagawarakk, jälle mitu sarjatait ootawad weel rahwasuus üleskirjutamist. Armas oleks, kui see sarjatais wanarahwa mõtteid ja ütlusi noori jõudusid tihutaks sar-naste ainete rohkele üleskirjutamisele!

Hind 20 kop.